

Bogdan CARANFILOF

**PACEA DE LA BUCUREȘTI (24 APRILIE / 7 MAI 1918).
REFLECTAREA ÎN PRESA VREMII ȘI
IMPACTUL ÎN RÂNDUL OPINIEI PUBLICE**

Cuvinte - cheie: *pacea dezastruoasă de la București, 24 aprilie / 7 mai 1918, Ferdinand I, I.I.C. Brătianu, Alexandru Marghiloman, presă, opinie publică.*

Istoriografia românească este ciudată și fascinantă deopotrivă. Etapele formării ei sunt presărate de poticneli și asperități care, pe de o parte, i-au conferit o anumită nuanță de originalitate, dar, pe de altă parte, i-au schițat fizionomia unei perpetue ambiguități. Născută târziu, poate prea târziu, istoriografia noastră s-a suprapus cu lupta politică a unei elite înzestrate intelectual, a cărei motivații pot fi decelate în substanța de sorginte națională. Astfel că, atunci când Leopold von Ranke așeza bazele pozitivismului istoric, revoluționând pentru totdeauna scrisul istoric, românii se ancorau cu obstinație în mitologicele teme romantice. Pe când unii istorici francezi își imaginau un nou sistem istoriografic transpus sub forma fecunde *Școli a Analelor*, istoricii români erau nevoiți să subsumeze opera lor imperativelor naționale decurse din noile realități, posterioare Primului Război Mondial. În fine, când ar fi trebuit să ajungă la deplina maturizare și dialog interdisciplinar, istoriografia românească a căzut sub dictatura, atât fizică cât și ideatică a regimului comunist. Parazitarea istoriografiei românești nu trebuie, în aceste condiții, să mai mire pe nimeni.

Una dintre vulnerabilitățile majore ale istoriografiei românești este reprezentată de faptul că aproape întotdeauna scrisul istoric s-a aflat sub imperativul idealului național. Cu alte cuvinte, istoricii românii au fost tributari unei concepții înguste și anacronice potrivit căreia scrierea istoriei este menită să fortifice sentimentele naționale, orice alt scop fiind subsumat acestei idei forțe. În mod evident, în aceste condiții, se reliefează, ca o trăsătură majoră a culturii române, absența spiritului critic în general, ceea ce duce mai departe inclusiv minoratul istoriografiei noastre. Lipsește tensiunea fecundă care să genereze interogații, curiozitatea intelectuală, îndoiala metafizică asupra surselor investigate sau a faptelor analizate. În contextul în care istoria oricum are un statut ambiguu ca știință, obiectivitatea istorică fiind tratată drept un deziderat utopic, la care se adaugă caracterul izvoarelor istorice, mereu incomplete și partizane prin însăși natura lor, devin evidente dificultățile și tribulațiile istoricului în încercarea sa, fie și onestă, de a reconstitui cât mai fidel trecutul. Un simptom clar al acestei stări de lucruri este reprezentat de absența, în spațiul românesc, a lucrărilor care să trateze despre complexitatea istoriei și condiția scrisului istoric, așa cum acestea există din plin în spațiile occidentale de civilizație, la care nu am reușit și nu reușim încă să ne acordăm.

Istoria românilor devine, cel puțin din această perspectivă, un marș triumfal spre modernitate, al cărui corolar devenea idealul național. Cu atât mai

mult cu cât, în pofida teoriilor serioase potrivit cărora conștiința națională este o consecință târzie a unor factori ce țin de modernitate, mulți istorici români au preferat să marșeze pe tema vechimii națiunii române, devenită atemporală și imemorială. Fiecare eveniment major al acestei perioade, Unirea Principatelor, Independența sau apariția României Mari trebuiau să se încadreze în această logică, urmând un tipar care nu putea fi decât acesta. Sigur că istoria în sine este relativă și se putea desfășura într-o multitudine de feluri, dar într-un final, se întâmplă o sigură dată. Istoricii, în schimb, au avantajul de a ști ce se întâmplă până la sfârșit, ceea ce se poate transforma ușor în dezavantaj, atunci când tratarea pornește exclusiv de la premise subiective.

Pacea de la București, semnată în mai 1918, este un bun exemplu în acest sens. Aceasta reprezintă un episod întunecat al istoriei noastre, peste care s-a trecut cu destulă ușurință, chiar dacă nu a putut fi în totalitate evacuat. În orice caz, a devenit o paranteză stânjenitoare, mai ales că, în cele din urmă, s-a dovedit a avea un caracter provizoriu. Înfrângerea Germaniei a creat posibilitatea nesperată pentru România de a își alipi teritoriile urmărite încă de la intrarea în conflict, Transilvania și Bucovina, la care se adaugă Basarabia. Crearea României Mari a eludat aproape în întregime acest episod, devenit la scară istorică, o etapă tranzitorie, un episod relativ minor raportat la ansamblul evenimentelor care se suprapuneau peste intervalul primului război mondial. Actul din 7 mai 1918 devenea astfel o „*pace uitată*”, iar reflectarea ei istoriografică s-a făcut în consecință. Chiar și contemporanii acestor evenimente, cei mai mulți dintre ei oricum, care au scris la o anumită distanță de anul 1918, au preferat să nu insiste asupra unui tratat perceput drept umilitor și nedrept. Se adaugă la aceasta starea presei românești din prima jumătate

e a anului 1918, supusă condiționărilor timpului și vom avea schițat tabloul unei secvențe temporale, care se lasă greu descifrată sau interpretată.

În mod evident, dată fiind limitarea cadrelor sale, lucrarea noastră nu și-a propus să rezolve aceste dificultăți insurmontabile, ci să arunce o privire cât mai obiectivă posibil, oricum detașată și senină asupra contextului istoric, a Păcii de la București în sine și a ecourilor pe care aceasta l-a avut în societatea românească, fie că este vorba de reflectarea în presă, fie în scrierile memorialistice ale perioadei. La o privire atentă, este posibilă dezvăluirea unei stări de spirit cât mai veridice, împreună cu analiza cât mai corectă din punct de vedere istoric. Istoriografia românească, grevată încă de numeroase disfuncționalități, este datoră a reășeza Pacea de la București în cadrele sale firești, iar scrisul istoric trebuie să fie guvernat de dorința de documentare lucidă și atentă, care să se despartă ireversibil de schițarea unor locuri comune. De pildă, a existat o unanimitate în a condamna caracterul extrem de dur al Păcii de la București, dar puteau fi lucrurile altfel? Nu trebuie uitat faptul că Germania a perceput acțiunea României din 1916 drept o profundă trădare pe care era decisă să o pedepsească corespunzător. De altfel, însăși Germaniei îi va fi impusă o veritabilă pace punică la finalul conflictului mondial.

Fără a intra în jocul unor speculații contrafactuale, nu este de neglijat scenariul unei neutralități a României pe durata întregului război, ceea ce totuși nu

ar fi schimbat fundamental datele problemiei. Basarabia s-a unit cu o Românie înfrântă, ar fi putut să o facă și cu o Românie neutră, care ar fi avut o armată proaspătă pe pe picior de război. În schimb, pierderile, în special umane, au fost imense. Așa cum scrie Lucian Boia, mai contează și viața fiecărui om în parte, nu numai idealul național. Aceste scenarii necesită însă distanțarea de cadrul istoriografic schițat mai sus. Asta nu înseamnă că istoricului i se refuză aprioric dreptul de a avea sentimente naționale profunde, de a fi un veritabil patriot, ci doar că scrisul istoric trebuie să fie ferit de aceste influențe, care nu pot decât impieta reconstituirea istorică. Pacea de la București, ca atâtea alte episoade ale istoriei românilor, trebuie astfel înțeleasă în lumina contextului în care a avut loc, la fel cum înțelese, analizate și explicate trebuie să fie atitudinea elitei politice și intelectuale ale perioadei respective. În fond, istoria nu se judecă, dar lecțiile ei trebuie cunoscute.

Pacea de la București reflectată în presa vremii

Presa joacă întotdeauna un rol major în reconstituirea evenimentelor istorice, fiind cele care cuprind desfășurarea cotidiană a evenimentelor asupra cărora pot apărea analize lucide și detașate, cu alte cuvinte o „*istorie a clipei*”. În mod evident, în contextul primei jumătăți a anului 1918, nu se poate vorbi de o presă neutră, în măsura în care aceasta existase înainte. Conte Czernin scria în 1914 despre „*campania noastră de presă extrem de dificilă. Prima cale abordată, aceea de a mitui sau cumpăra ziarele s-a dovedit imposibilă, deoarece rușii ne-o luaseră înainte cu luni de zile și ori cumpăraseră deja ziarele prin intermediul oamenilor lor de paie sau redactorii șefi le erau atât de subjugați că nu se mai putea face nimic cu ei*”¹. Or, în contextul în care România fusese sever scoasă din război de către germani și aliații acestora, pierzând o bună parte din teritoriu și capitala, presa nu putea fi decât expresia acestei conjuncturi nefericite. Astfel, ziarele din teritoriul ocupat au susținut poziția germană blamând conducerea anterioară a țării, iar cele din Moldova au încercat să replice în contextul în care cenzura acționa nestingherită. Chiar și așa, nu au lipsit articole incisive, polemici tensionate, analize cel puțin interesante și, mai presus de toate, speranța într-un viitor pozitiv. Pacea de la București devine astfel terenul unei confruntări acerbe de opinii, menite a resuscita spiritul pierdut și a valorifica puținele resurse intelectuale sau morale existente. Este o istorie deformată, dar care nu poate fi ignorată pentru creionarea unui tablou cât mai veridic al epocii.

¹ Sorin Cristescu (ed.), *Ultimele 67 de zile din domnia Regelui Carol I al României. Telegramme*, Edit. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2016, p. 271.

Constantin Stere și ziarul *Lumina*

Una dintre cele mai fascinante personalități din perioada Primului Război Mondial, dar nu numai, a fost reprezentată de Constantin Stere (1865-1936). Profund influențat de originea sa basarabeană, atitudinea lui din preajma și din timpul conflictului va fi puternic legată de această opțiune, ceea ce îi va dăuna atât carierei universitare cât și celei politice. Încă din tinerețe, Stere a fost implicat în mișcarea revoluționară a narodnicilor, ceea ce îi va atrage arestarea, în 1883 și condamnarea la doi ani de închisoare, urmată de exilul în Siberia. În această perioadă a studiat foarte mulți gânditori sau scriitori: Kant, Adam Smith, Ricardo, Thomas Malthus, J.S. Mill, August Comte etc. Luând contact cu realitățile dure din Rusia, Stere va dezvolta o aversiune niciodată domolită la adresa regimului politic rus, ipostaziat de țarism². În 1892 va trece în România și se va stabili la Iași, unde va reuși să se afirme în scurt timp. A urmat cursurile Facultății de Drept a universității ieșene, după care, în pofida formației sale socialiste, va trece la liberali, imprimând partidului o direcție de stânga, fidelă concepției poporaniste pe care a dezvoltat-o, în opoziție cu semănătorismul promovat de Nicola Iorga. A devenit profesor suplinitor la Catedra de drept administrativ și constituțional a Universității din Iași în 1901 și profesor titular în 1903. Zece ani mai târziu, va fi ales rector al Universității din Iași. În 1906 a fondat revista *Viața românească*, devenind liderul de necontestat al grupării din jurul acesteia³.

În momentul în care a început Primul Război Mondial, Stere nu putea fi decât consecvent cu liniile sale directoare de conștiință: România trebuia să se îndrepte împotriva Rusiei, ceea ce a produs însă despărțirea sa de partidul liberal. Principalele sale idei vor fi expuse pe larg într-un articol apărut în *Viața românească*, spre sfârșitul anului 1914. Rusia, era de părere Stere, reprezintă cel mai mare pericol pentru ordinea europeană, în opoziție cu Austro-Ungaria, care nu își dorește o extindere teritorială pe seama românilor. În plus, Germania este binevoitoare față de România, cu care împărtășește interese economice și politice. Or, în condițiile în care Franța este un actor minor, iar Anglia contează pe plan internațional, dar mai puțin european, lupta decisivă se va da între Germania și Rusia: „Din punctul de vedere <<european>> e relativ de puțină însemnătate dacă Alsacia și Lorena vor aparține Franței sau Germaniei. Și mai puțină, dacă Anglia va avea singură supremația mărilor sau dacă o va împărți cu Germania. Dar nu este indiferent, dacă pentru lungi decenii sau poate chiar pentru veacuri, Europa va fi pusă sub dominația căzăcească”⁴. Or, Rusia a reprezentat opusul civilizației occidentale, un stat polițienesc, bazat pe teoroare și opresiune, precum

² Virginia Mușat, *C. Stere scriitorul*, Edit. Cartea Românească, București, 1978, pp. 7-15; a se vedea și lucrarea fundamentală a lui Zigu Ornea, *Viața lui C. Stere*, Edit. Compania, București, 2006.

³ Lucian Boia, *Germanofilia. Elita intelectuală românească în timpul Primului Război Mondial*, Edit. Humanitas, București, 2014, pp. 312-317.

⁴ C. Stere, „România și războiul european”, în *Viața românească*, octombrie-decembrie 1914, p. 229.

și pe tirania arbitrariului. Mai mult, această linie de politică externă a fost urmată de întreaga noastră clasă politică. Ce s-a întâmplat, se întreabă Stere, la numai o zi după izbucnirea războiului, ce a putut determina această schimbare „*bruscă și violentă*”, împotriva tratatelor pe care se baza politica României până atunci? „*Ce ne-a silit oare să trecem peste îndrumarea dată de un Kogălniceanu, un Ion Brătianu, un Lascăr Catargiu, un Dimitrie Sturdza, să trecem peste situația de fapt creată de ei prin înarmările, fortificațiile, relații noastre economice și financiare?*”⁵. În același timp, opțiunea publicistului pentru Basarabia era fermă, în timp ce pentru Ardeal preconiza rezolvarea situației printr-o mai puternică susținere a naționalității române de acolo.

În următorii doi ani, Stere a continuat cu perseverență să își susțină teza, fie prin diverse articole de presă, fie prin intermediul unor discursuri parlamentare, remarcabile în formă, dar care au rămas fără efect. În același timp, odată cu răceala survenită între el și liberali, Stere s-a apropiat de tabăra conservatoare, grație mai ales afinității de idei, chiar dacă parțial. Pe 2/15 decembrie 1915, Titu Maiorescu primește vizita lui Stere, care caută să îl convingă că intrarea în război împotriva Rusiei, vădit slăbită, reprezintă în continuare cea mai bună opțiune pentru România: „*Regele singur să se înțeleagă cu germanii și austro-ungarii asupra condițiilor (noi să avem parte din Bucovina cu Cernăuți, buna tratare a românilor în Ungaria ca și Basarabia ocupată de noi)*”. Apoi, regele „*să ceară lui Brătianu să urmeze această politică. Dacă Brătianu nu se crede prea angajat cu rușii, o va urma. Dacă nu, se va retrage fără acțiune subversivă contra regelui*”. În acest caz, regele va numi un „*minister de război imediat*”⁶.

După înfrângerile suferite de România și ocuparea Bucureștiului de către germani, Constantin Stere a continuat să rămână în capitală. Mai mult, va concepe un proiect menit să adune la un loc oamenii politici care se opuseseră intrării României în război alături de Antanta. Același Titu Maiorescu nota: „*C. Stere la mine, preocupat de separarea între Carp și mine, dorind o împreunare a tuturor antibrătieniştilor pentru a putea contribui să scape ce se mai poate scăpa pentru România la viitoarea pace*”⁷. În aceste condiții, Stere se va decide să dea inclusiv anvergură europeană planurilor sale. În martie 1917 va călători la Viena și Berlin, din dorința de a prezenta un memoriu redactat de el, scris în franceză și tradus în germană, pe care, în înțelegere cu Alexandru Vaida-Voievod, l-a trimis mai multor responsabili austrieci și germani, printre care ministrul de Externe, contele Czernin și generalul Ludendorff⁸. Inițiativa s-a dovedit a fi un eșec total. În schimb, Stere a primit permisiunea de a edita un ziar la București.

⁵ *Ibidem*, p. 210.

⁶ Titu Maiorescu, *Jurnal*, 2/15 decembrie 1915, în Stelian Neagoe (ed.), *Titu Maiorescu și primul război mondial. Însemnări zilnice inedite*, Edit. Machiavelli, București, 1999.

⁷ *Ibidem*, 15/28 decembrie 1916.

⁸ Cum vedea Stere rezolvarea situației României? „*România trebuie, în primul rând, să se alipească de Puterile Centrale, nu prin legătura insuficientă a unei alianțe vremelnice, ci pe baza solidă a unei constituții. Condițiunile și natura acestei legături constituționale trebuie stabilite de comun acord cu Germania și Austro-Ungaria. Ne dăm seama de*

După câteva luni de eforturi intense, la 1 septembrie 1917, ziarul a apărut sub titlul *Lumina*, fiind un organ de presă bine alcătuit și bine scris, în pofida faptului că era tributar intereselor germane. De asemenea, au fost atrași câțiva colaboratori valoroși, precum D.D. Pătrășcanu, Liviu Rebreanu, Ion Gorun, George Topârceanu, Gala Galaction, ceea ce a dat ziarului un profil mult diferit față de oficiosul *Gazeta Bucureștilor*. Articolul de fond va fi semnat, în majoritatea numerelor apărute, de către Stere, cel care le va aduna ulterior într-un masiv volum⁹. În prefața acestei lucrări se găsește și justificarea pe care Stere o avansează în raport cu editarea unui ziar în acea perioadă tulbure: „*Bineînțeles, publicând Lumina a urmărit înainte de toate un scop practic, o anumită acțiune politică. Ziarul a părut la 1 septembrie 1917, adică atunci când războiul României era de fapt sfârșit și când conducătorilor acestui Stat li se impunea o singură datorie, de a salva printr-o acțiune politică înțeleaptă ceea ce se mai putea salva atunci. Pentru aceasta se cerea un singur lucru: o justă apreciere a situației reale*”¹⁰.

Temele abordate de Stere în cadrul editorialelor sale, deși majoritatea converg în a susține teza intrării cu efecte catastrofale a României în Primul Război Mondial, în timp ce accentul cade, așa cum era firesc, pe unirea cu Basarabia¹¹. Sunt explicate și tribulațiile relației dintre Stere și Brătianu. Publicistul susținea că Brătianu i-a dat asigurări ferme la începutul lui noiembrie 1914 că România nu poate urma altă politică decât cea a respectării tratatului de alianță cu Puterile Centrale. De altfel, articolele scrise de Stere la începutul războiului ar fi apărut cu „*știrea și consimțământul primului ministru*”. În schimb, din toamna anului 1914 presiunea publică pentru alăturarea României în tabăra Antantei era susținută de guvern și presa subordonată acestuia. „*Descoperirea că d. Brătianu, scrie Stere, e hotărât să se abată de la politica noastră tradițională, de la politica ce se datorește în primul rând marelui Ioan Brătianu, a fost pentru mine ca un trăsnet*

dificultățile realizării. Din această cauză nici nu precizăm forma. Dealtminteri nu trebuie să se exagereze importanța ei în situația actuală a României. Fie că România intră cu cele două Puteri imperiale într-o combinație economică și politică, în genul <<Europei centrale>>, fie că formează o unitate reală cu una din aceste Puteri, alegând, de pildă, pe Majestatea sa Împăratul Austriei ca rege al României, atât pentru România, cât și pentru Puterile Centrale, o astfel de soluțiune este în orice caz de preferat dezmembrării țării. În acest din urmă caz, țara ar deveni ușor o pradă a panrusismului”, a se vedea Ioan Rusu Abrudeanu, Păcatele Ardealului față de Vechiul Regat. Fapte, documente și facsimile, Edit. Cartea Românească, București, 1930, pp. 288-289.

⁹ C. Stere, *Marele război și politica României*, Edit. Ziarului „Lumina”, București, 1918.

¹⁰ *Ibidem*, p. IV.

¹¹ „*Și mai presus de toate, în numele idealului național, am inaugurat o politică de înjosire și de renunțare, de închinare înaintea siluitorului, uitând rana încă deschisă a Basarabiei. Și am înstrăinat pe veci milioanele de români, ai căror părinți, alături de părinții noștri, într-un șir nesfârșit de generații, au muncit și au sângerat la zidirea Statului acestuia. Și am risipit în zadar sute de mii de vieți neprețuite și am semănat ruini peste ruini. Ce amețală a prins pe conducătorii Statului românesc, în ce vârtej năprasnic l-au prăvălit?*”, *Ibidem*, p. 68.

din senin”¹². Din acel moment, despărțirea dintre cei doi a devenit ireversibilă, așa cum a fost și cea față de Partidul Național Liberal, în general. Așa cum mărturisea Stere, Brătianu era idolul unei generații. Or, ce poate fi mai trist decât un idol răsturnat? Pe de altă parte, nu poate fi înlăturată total ipoteza că Brătianu i-a cerut lui Stere să rămână în capitala ocupată, luând în calcul, probabil, eventualitatea unei victorii germane, context în care Stere s-ar fi dovedit util¹³. Chiar și așa, diferența ideologică dintre cei doi era un fapt concret și ea va continua să îi separe în mod ferm.

În viziunea lui Stere, întreaga istorie a Orientului modern a fost grevată de rivalitatea seculară dintre Rusia și Imperiul Habsburgic. Ultimul, fiind o creație a „rasei germanice” își îndeplinise cu cinste sarcina de a fi un bastion avansat al civilizației occidentale timp de câteva sute de ani, așa cum germanismul în general reușise să înalțe o viață nouă pe ruinele Imperiului Roman, în timp ce Rusia era întruchiparea barbarismului. De fapt, Rusia juca, peste două milenii, rolul Persei din Antichitate împotriva vechii Elade: două concepții de viață, două sisteme politice care au ajuns inevitabil la confruntare. Războiul, început de Rusia, urma să ducă la o rezolvare definitivă a situației din bazinul dunărean, de care erau strâns legate și interesele României. O singură alternativă se contura: „cooperarea liberă sub scutul puterii germanice (...) sau înecul în oceanul panrusismului, nu numai desnaționalizarea, dar și întoarcerea spre Asia”. În aceste condiții, România nu „poate avea viitor decât în organizația politică și economică a bazinului dunărean, ca factor al Europei Centrale”¹⁴.

În contextul prăbușirii Rusiei și al negocierilor de pace purtate la Brest-Litovsk, Stere readuce în discuție posibilitatea ca România să fi intrat în război în aceste condiții, având de partea sa o armată intactă. Ar fi fost evitate astfel atât pierderile uriașe de vieți cât și umilirea înfrângerii. Mai mult, publicistul era nemulțumit de faptul că România nu a trimis o delegație la aceste tratative, fapt care putea fi de natură a duce la pierderea Basarabiei. De fapt, susținea Stere, sub pretextul tratatului de alinață semnat de România, Rusia a urmărit în permanență cel puțin impunerea unui „protectorat”, dacă nu cumva scopul final era anexarea țării noastre. În aceste condiții, o victorie a Rusiei ar fi fost fatală pentru existența României, puternicul stat de la Răsărit fiind în imposibilitatea de a accepta o Românie mare și proșperă la granițele sale. Aceasta cu atât mai mult cu cât Rusia ar fi urmărit desființarea Bulgariei și dobândirea accesului la Strâmtoarele Bosfor și Dardanele. În schimb, Germania, chiar și în fața spectrului unei înfrângeri, ar fi susținut România în calitate sa de aliat credincios¹⁵. Cel puțin în acel context, nimeni nu mai putea contesta viziunea lui Stere. Într-adevăr, acesta atrăsese atenția în permanență că Rusia se află sub o presiune imensă și că înfrângerea armatelor țariste va duce, într-un final, la declanșarea unei importante insurecții populare: „Până acum toate temerile și toate prevederile noastre s-au realizat rînd pe rînd,

¹² *Ibidem*, p. 230.

¹³ Pamfil Șeicaru, *Un singuratic: C. Stere*, Edit. Carpații, Madrid, 1956, p. 34 și urm.

¹⁴ C. Stere, *Marele război și politica...*, pp. 30-32.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 411-414.

toate, până la una. Pe când toate calculele lor au dat greș și toate nădejdiile lor s-au risipit”¹⁶. Pe de altă parte, Stere greșea profund atunci când aprecia că „*pax teutonica*”, adică condițiile în care Germania oferea pace erau unele generoase, bazate pe drepturile naționalităților și aspirațiile naționale legitime.

De altfel, în ajunul semnării păcii separate dintre Germania și Rusia, Stere, într-o notă ușor naivă își puneă speranțele într-un tratat de pace germano-român care să repună lucrurile în ordine și să îi dea posibilitatea de refacere României. În fond, națiunea română devenise victima fără voie a unei elite politice, care făcuse o alegere profund greșită. În acest context, credea publicistul basarabean, reprezentanții Puterilor Centrale își „*afirmaseră hotărârea de a da lumii o pace dreaptă, ținând seama de toate interesele legitime. (...) După o luptă titanică, Puterile Centrale și-au asigurat câmpul de acțiune liber în Orientul european. Ele au de împlinit aici un mare rol civilizator și organizator. Forțele armatelor le-au asigurat victoria. Dar restabilirea păcii trebuie să accentueze, înainte de toate, acest rol civilizator și organizator, care niciodată nu se poate rezema numai pe forța armelor*”¹⁷. Cel puțin Stere aștepta cu speranță rezultatele trativelor.

Într-adevăr, Stere a fost, la rândul său, cumplit dezamăgit de rezultatele Tratatului preliminar de la Buftea, încheiat pe 5 martie 1918 și care a prevăzut condiții foarte grele pentru România, printre care cedarea Dobrogei și rectificarea zonei de frontieră cu Austro-Ungaria: „*Nu este român a cărui inimă să nu fie însângărată de acest rezultat al unui <<război nenorocit și zadarnic>>, după cum s-a exprimat un ziar <<ententis>>*”¹⁸. Stere, cel puțin, părea să aibă conștiința împăcată, atâta timp cât făcuse totul posibil, atunci când contextul încă o permitea, pentru ca politicienii români să evite această catastrofă. Perspectivile se conturau clar, iar înfrângerea era inevitabilă, mai ales că Rusia se afla în imposibilitatea de a câștiga războiul: „*Din primele numere ale Luminei am dat alarma, am arătat că războiul e sfârșit pentru Rusia; că ea va fi silită, mai curând sau mai târziu, să ceară armistițiu și să încheie pace; că în acest caz soarta noastră va fi pecetluită; că nu mai putem scăpa ce se mai poate scăpa, decât dacă vom rupe imediat legăturile cu Rusia, înainte de încheierea păcii dintre ea și Puterile Centrale. Am insistat de nenumărate ori, apelând la bărbății noștri de Stat, de aici și de dincolo, că nu putem fi cruțați de mecanismul implacabil al relațiilor internaționale, căruia nu-i sunt îngăduite considerațiunile sentimentale, decât dacă, la vreme, vom crea un interes și vom da posibilitate Puterilor Centrale de a ne acorda condiții de pace cât mai prielnice*”¹⁹. Scriind acestea, Stere mărturisea că nu o face de dragul incriminărilor. În fond, vinovați erau toți pentru că nu au știut să ferească poporul român de aceste consecințe nefaste ale războiului.

În aceste condiții, Stere aprecia drept pozitivă numirea în funcție a guvernului Marghiloman, sprijinit pe partidul conservator, singurul care nu era nevoit să își asume răspunderea pentru desfășurarea războiului și modul în care

¹⁶ *Ibidem*, p. 415.

¹⁷ *Ibidem*, p. 436.

¹⁸ *Ibidem*, p. 450.

¹⁹ *Ibidem*, p. 452.

acesta se încheiase pentru România. Un partid necompromis, bine organizat, care, în condițiile unui regim constituțional și parlamentar, avea legitimitatea de a conduce țara în acele dificile momente: „*Trăim vremuri mari și grele. Nu putem trece prin ele cu sufletul nostru de toate zilele. Grozava răspundere istorică pe care și-o ia, în momentul acesta, guvernul românesc este prin sine însuși o mare forță de înălțare morală. Vreau să cred în sincera hotărâre a guvernului Marghiloman de a fi la înălțimea misiunii sale și de a birui toate dificultățile, începând cu tradițiile și prejudecățile vieții de partid. Și în măsura în care va ști să se înalțe, nu-i va fi precupețit concursul întregii suflări cinstite din această țară*”²⁰. Erau gânduri mărețe pentru un guvern de sacrificiu, în fond, și al cărui rol va fi repede eludat de opinia publică românească odată ce contextul internațional va permite răsturnarea situației României în raport cu Puterile Centrale.

Ziarul *Lumina* a scris, în diverse rânduri, despre cine ar trebui să fie autorii răspunzători ai războiului, ofensiva în această luptă fiind începută chiar de ei. În orice caz, răspunderea păcii nu putea greva asupra celor care au încheiat-o și care au avut un câmp de acțiune foarte limitat, ci revenea în primul rând celor care au declanșat și purtat războiul în condițiile cunoscute: „*Pacea aceasta este consecința întregii politici care a fost urmată de factori responsabili de conducerea țării, de la izbucnirea războiului mondial*”²¹. În schimb, premisele încheierii păcii erau favorabile României. Preluând un articol al ziarului spaniol *Nation*, cei de la *Lumina* arătau că doar cine nu cunoaște situația politică anterioară ar putea crede că România este tratată nedrept de adversarul ei victorios. Dimpotrivă, Pacea oferită de Puterile Centrale nu era una impusă, ci o „*pace de împăcare*”, care părea să fie dictată de sentimentul unei „*extreme indulgențe*”. În condițiile în care Puterilor Centrale le-ar fi ușor să dicteze orice fel de condiții, numirea guvernului Marghiloman este o dovadă că doleanțele României vor fi înțelese și analizate așa cum se cuvine. În schimb, statele Antantei se vor strădui să „*dea micilor săi aliați România ca exemplul unei națiuni asuprite și maltratate, spre a abate pe acești aliați din calea spre pace, pe care cale par a fi dispuși să pășească fără excepție*”²².

Aceasta era și opinia Contelui Czernin, care declara că pacea cu România va constitui punctul de plecare al unor relații de bună vecinătate. „*Micile*” rectificări de graniță nu erau de fapt anexiuni, ci reprezentau un teritoriu nelocuit, care servea exclusiv scopurilor de siguranță militară. România, conform diplomatului austriac, scăpase ocazia favorabilă reprezentată de negocierile de la Brest-Litovsk, în cadrul cărora Rusiei nu i s-a pretins nici o cedare de teritoriu, așa cum s-ar fi întâmplat cu România, care a „*scăpat constelația favorabilă*”²³. Într-adevăr, se arăta, armata rusească fusese distrusă, iar ajutor din partea Angliei sau Franței nu putea veni. În aceste condiții, se întrebau redactorii ziarului, „*ce au mai așteptat cei din Iași?*” Alexandru Marghiloman confirma această tendință într-un interviu acordat ziarului *Lumina*. Întrebat ce îl așteaptă pe Ionel Brătianu, prim-

²⁰ *Ibidem*, p. 458.

²¹ *Lumina*, 4 aprilie 1918.

²² *Ibidem*, 3 aprilie 1918.

²³ *Ibidem*, 5 aprilie 1918.

ministrul declara că, în pofida cererilor, nu îl poate expulza, dar dacă va dori să plece din țară din propria voință nimic nu îi va sta în cale; în schimb, dacă va rămâne, va trebui să suporte toate consecințele²⁴.

La fel, se urmărea constant prezentarea într-o lumină cât mai proastă a elitei politice refugiată la Iași, în contrast cu mizeria și suferințele oamenilor de rând. Astfel, a fost preluat cu mare satisfacție un articol al ziarului *România*, din 18/31 martie 1918, care titra că la Iași prostimea suferă, dar „războinicii” benchetuiesc. În condițiile în care pâinea din „țara grîului” ajunsese „un amestec dezgustător pe care îl înghițim tot mai în silă”, pentru unii politicieni războiul fusese ca „pământul biblic al Canaanului”: „Niciodată nu s-a băut atâta șampanie și atâtea vinuri scumpe și nu s-au înghițit atâtea icre negre, ca în zilele acestea de foamete, în care soldații mureau pe străzile Iașilor și la porțile spitalelor”²⁵. Alături, erau înfierăți Brătienii pentru politica lor catastrofală și pierderea virtuților creștine: „Prinde-i însă, dacă poți, pe acești profeți de nenorocire, la contemplarea desfășurării vechilor și sănătoaselor noastre căi de viață națională! Prinde-i pe Brătienii cei mici și pune-i în fața Brătianului cel mare... Dar poate că smerenia nu ar fi în stare să răzbească nici până aici...”²⁶.

Cu două zile înainte de semnarea tratatului de pace, preluând din *Bukarester Tagblatt*, ziarul *Lumina* afirma că zvonurile potrivit cărora încheierea păcii ar fi problematică sunt nefondate. Într-adevăr, bazele tratatului nu se schimbaseră, dar ultimile tratative priveau mai puțin convenția cu România și aveau mai mult scopul de a stabili anumite înțelegeri între puterile aliate. Faptul era confirmat de sosirea împuternicului otoman, ministrul de Externe Ahmed Nessimim Bei și împuternicitul bulgar, ministru de finanțe Tonceff, ceea ce însemna că semnarea tratatului de pace urma în scurt timp²⁷.

Pe 8 mai 1918, *Lumina* anunța semnarea tratatului, deși ediția fusese publicată înainte ca momentul să aibă efectiv loc. Acest tratat de pace, ca oricare de altfel, era expresia și oglinda fidelă a raporturilor de forțe dintre beligeranți. Abilitatea celor care sunt chemați să trateze poate obține concesii, nuanțări, dar nu poate schimba raporturile de forță, așa cum acestea se prezintă la finalul unui război. Un tratat de pace apare astfel drept bilanțul unei politici, care a considerat că nu mai poate continua cu mijloace pașnice. Din această cauză, tratatul de la București apare ca „bilanțul prin care se exprimă falimentul acelei politici absurde, acre, nesocotind experiența seculară a istoriei noastre, nesocotind actele și sfaturile celor mai mari bărbați ai țării, ne-a aruncat în brațele Rusiei și ne-a băgat într-un război la capătul căruia, oricare ar fi fost rezultatul, ne pândeau primejdii de moarte”²⁸. Or, morala publică reclama ca aceia care au hotărât de unii singuri intrarea în război, fără a face măcar pregătirile suficiente, să fie trași la răspundere și să primească sancțiunea greșelilor lor, care „vor costa atât de

²⁴ *Ibidem*, 29 aprilie 1918.

²⁵ *Ibidem*, 7 aprilie 1918.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Lumina*, 5 mai 1918.

²⁸ *Ibidem*, 8 mai 1918.

grozave jertfe”. Mai presus de toate însă, tratatul dădea șansa României de a începe opera de vindecare a cumplitelor răni de care suferea, la fel cum cerea adeziunea necondiționată a tuturor cetățenilor. Cât privește guvernul Marghiloman, acestuia i-a revenit sarcina de a semna tratatul de pace, ca rezultat al unei politici pe care a combătut-o ori de câte ori a avut ocazia. Misiunea sa era de a „*reclădi România pe baze noi, pe acele baze de dreptate despre care a vorbit în manifestul program publicat în ziua când și-a luat răspunderea guvernării*”²⁹.

Ziarul *Săptămâna Ilustrată*

Cu prilejul semnării preliminarilor de pace de la Buftea, pe 5 martie 1918, *Săptămâna ilustrată* prezenta condițiile negociate și care vor sta la baza unui viitor tratat de pace: cedarea Dobrogei, cu menținerea unei căi comerciale prin Constanța până la Marea Neagră pentru România, rectificările de frontieră cu Austro-Ungaria, măsuri corespunzătoare din punct de vedere economic precum și demobilizarea parțială a armatei române. Vina pentru aceste condiții era pusă pe seama lui Brătianu, care ratase toate momentele favorabile pentru încheierea războiului și, în special, așa cum remarcă Marghiloman, faptul de a nu fi trimis o delegație românească în timpul tratativelor de la Brest-Litovsk. De altfel, Marghiloman era pozitivat în paginile ziarului, spre deosebire de fostul premier Brătianu, ca unul pe care populația îl ovaționa, din dorința de pace: „*Războiul nenorocit era de mult în dezgustul și în revolata opiniei publice; dacă voința pacifistă a celor din Moldova nu s-a putut exprima, a fost din cauza teroarei cu care guverna haita brătienistotakistă*”³⁰.

Pacea devenea imperativă pentru România, conform *Săptămânii Ilustrate*, după un an și jumate de sacrificii enorme din partea soldaților și de pierderi fără precedent, la care se adăuga descurajarea și sărăcirea țării pe termen lung. În pofida efortului „*poporului și armatei*”, România a fost lipsită de guvernanți responsabili, prevăzători și lucizi; în schimb aceștia au înțeles că datoria lor consta în „*curajul de-a ne înmormânta de vii și de-a ne nimici pentru că Anglia și Franța se băteau cu Germania și Austria*”³¹. Se poate observa recurența mesajelor pe care încercau să le impună în spațiul public organele de presă aflate sub tutela germană: puritatea poporului și jertfa, altfel inutilă, a soldaților în raport cu lășitatea, nepăsarea sau chiar nemernicia clasei politice românești, incapabilă să reacționeze potrivit acelor imperative istorice. Era și aceasta o justificare pentru pacea ce avea să fie încheiată în curând și care devenea imputabilă guvernanților și mai puțin celor care luptaseră pentru o cauză justă.

În mod evident, semnarea Tratatului de Pace de la București a fost primită de redactori cu satisfacție: „*În sfârșit, țara respiră ușurată: pacea atât de mult dorită s-a semnat și de-acum suntem iarăși în constelația neutralității, din care n-ar fi trebuit să ieșim niciodată sau, cel puțin, dacă am fi făcut-o, trebuiau să*

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Săptămâna ilustrată*, 18 martie 1918.

³¹ *Ibidem*, 25 martie 1918.

prezideze la hotărârea noastră matura cugetare, prevederea și, mai ales, patriotismul”³². Era așteptată ratificarea Tratatului de Pace de către Parlament, care nu se putea întruni din cauza faptului că „cea mai mare parte dintre deputați și senatori petrec în străinătate, în loc să stea aici în țară”³³, motiv pentru care Alexandru Marghiloman solicitase Regelui dizolvarea celor două Camere și organizarea de noi alegeri. Viitoarele adunări leguitoare urmau să se întrunească pe data de 4 iunie 1918.

Într-un număr ulterior se insista din nou pe dorința unanimă de pace a poporului român aruncat într-un război pe care nu l-a dorit și nu l-a înțeles, nici măcar reprezentanții săi, altfel compromiși aprioric nefiind în poziția de a decide calea de urmat: „Poporul român a așteptat pacea cu o nerăbdare firească, după suferințele groaznice pe care le-a îndurat în urma războiului. Aruncat în război fără să fi fost consultată măcar reprezentanța națională, compusă de altfel în bună parte din oameni lipsiți de independență și sentimentul răspunderii, poporul român a înțeles de mult că numai încheierea cât mai grabnică a păcii poate reîndruma țara pe calea propășirii”³⁴. Cu atât mai mult cu cât, pretindeau redactorii, nu era nimeni în România care să nu își fi dat seama că un conflict de această amploare purtat de România nu avea nici o șansă de a se termina printr-o victorie. „A fost în sentimentul tuturor că pacea pe care o vom încheia cu Puterile Centrale va însemna o jertfă din parte-ne, o jertfă care să ne salveze țara de jertfe noi și mai mari și mai dureroase. Din fericire pentru România, pacea a putut fi încheiată în condițiile cele mai avantajoase posibile după un război dezastros”³⁵.

Într-adevăr, această temă va fi preluată de oficialitățile române din acel moment și perpetuată inclusiv de unii istorici, dar fără a fi lipsită de teme. Problema cea mai importantă pentru România era reprezentată de pierderea categorică a războiului, în condițiile unei inferiorități militare și logistice cronice. Putea fi altceva acest tratat de pace? Dimpotrivă, prelungirea ostilităților ar fi agravat probabil situația României, care, cel puțin, alipise Basarabia între timp. „Guvernul prezidat de d-l Alexandru Marghiloman și având ca ministru de externe pe d-l C.C. Arion, și-a câștigat recunoștința generațiilor viitoare, acceptând sarcina grea a succesiunii regimului care a provocat războiul. Prin încheierea păcii, guvernul Marghiloman a făcut țării dovada că nu și-a pus zadarnic speranța în patriotismul și înțelepciunea conducătorilor ei de astăzi”³⁶.

Marghiloman apărea așadar drept omul providențial al României, în profund contrast cu cei care încercau să aducă critici acestuia și tratatului de pace pe care l-a încheiat. Aceștia erau, de altfel, cei care au provocat războiul, dar l-au condus „fără tragere de inimă pentru țară”, erau guvernați exclusiv de dorința de a acumula averi în detrimentul armatei, „tot ei sunt aceia care fac pe nemulțumiții și se dedau unei critici perfide și cinică câteodată”. Critica acestor politicieni nu

³² *Ibidem*, 19 mai 1918.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, 12 iunie 1918.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

urmărea de fapt condițiile păcii, cât urmărea să arunce vina consecințelor războiului dezastros tocmai asupra celor care îi pusese capăt, din dorința de a fi ocoliți adevărații vinovați. „*Aceștia din urmă sunt cei dintâi care protestează contra păcii. Ei sunt poate și singurii. Căci, oricât ar fi de dureroase unele sacrificii pe care să le impuie un război pierdut, nu este nici un om de bună credință care să nu aibă conștiința realității și care să nu facă deosebire între ceea ce se mai putea salva și ceea ce era ireparabil compromis de politica nefastă a regimului războinic*”³⁷. Or, în aceste condiții, „*a spune că aceste sacrificii au trebuit să fie făcute din vina guvernului păcii este o perfidie fără pereche și un cinsim revoltător din partea acelor care, provocând războiul, au provocat dezastrul României*”³⁸. Oricum, cât de curând urma să aibă loc tragerea la răspundere a acestora, care vor fi siliți să ispășească crima săvârșită împotriva țării prin intermediul acțiunii lor necugetate. Aceasta cu atât mai mult cu cât pacea reprezenta pentru România o șansă reală de refacere și „*reînălțare pe care patrioții luminați din fruntea țării vor ști să le utilizeze spre fericirea României*”. Pe ruinele provocate de război, urma să se așeze temeinic edificiul unei noi Româнии.

Foarte importantă devenea și reluarea politicii externe așa cum aceasta era înțeleasă în timpul lui Carol I, căruia, opinau redactorii, România îi datora independența și progresul. „*Îndrumarea înțeleaptă a politicii țării noastre va face ca rănile războiului să fie cât mai repede vindecate. Sprijin și stimulent ne vor fi, în această direcție, învățămintele trecutului. (...) Inspirându-ne din înțelepciunea lui Carol Vodă, să nădăjduim că vom reuși să punem României noi temelii solide și de nezdrușcinat a unui Stat în continuă propășire și întărire. Să nădăjduim că vom avea pentru aceasta sprijinul acelor Puteri care vreme de patru decenii ne-au sprijinit și care n-au nici o vină că a fost rupt firul legăturilor noastre de prietenie și reciprocă încredere cu ele*”³⁹. De altfel, România beneficiase de sprijinul Puterilor Centrale doar atâta timp cât își urmase fidelă obiectivele sale cele mai importante. Or, acest sprijin avea să fie acordat în continuare în condițiile în care era reluată tradiția politicii noastre externe și „*vom îndruma țara pe calea părăsită din vina celui mai nefast regim de care a suferit vreodată țara noastră*”. Finalul relua formulele uzitate în aceste contexte, locuri comune imprimare de un optimism netulburat: „*Cu chipul acesta, pacea realizată de guvernul Marghiloman va însemna în istoria României începutul unei epoci noi de ridicare și înflorire*”⁴⁰.

Mai departe, în alte articole din *Săptămâna Ilustrată*, era prezentat entuziasmul popular la aflarea veștii că România semnase tratatul de pace, dar și pentru unirea cu Basarabia. Era subliniată atitudinea evreilor români, care își făcuseră datoria luptând pentru România, iar acum sărbătoreau, la rândul lor, încheierea păcii. La templul coral din Capitală a avut loc un serviciu divin, la care participase chiar prim-ministrul român, alături de alți membri ai guvernului, Constantin Stere, președintele Înaltei Curți de Justiție și Casație etc. De la amvonul

³⁷ *Ibidem.*

³⁸ *Ibidem.*

³⁹ *Ibidem.*

⁴⁰ *Ibidem.*

altarului, predicatorul a legat evenimentul unirii Basarabiei cu încheierea păcii, prin intermediul căreia țara a fost salvată. „*Trebuie să nu se mai audă nicăieri, spunea acesta, zăngănit de arme, pentru ca toți laolaltă reluându-ne activitatea, să muncim la ridicarea țării. Evreii-români născuți din părinți născuți în țară, ca și aceia care au luat parte la război, vor avea toate drepturile cetățenești. Ei își vor face datoria de cetățeni cu sfințenia și scumpătatea unui patriot devotat*”⁴¹. Era, la rândul său, acesta un gest menit să reliefeze calitatea noii administrații, în raport cu cea anterioară, care persecutase programatic minoritatea evreiască. În timpul Primului Război Mondial antisemitismul s-a manifestat dual, atât pe front, la adresa combatanților, cât și în spatele acestuia, la adresa populației civile.

Ziarul *Mișcarea*

Dintre ziarele care apăruseră înaintea războiului la Iași și-au continuat activitatea *Evenimentul*, *Opinia*, *Mișcarea* și altele, primele două, de orientarea proantantistă sprijinind poziția lui Take Ionescu. După mutarea capitalei la Iași, ziarul *Mișcarea* a devenit, din organul de presă al organizației ieșene a Partidului Național Liberal, principalul organ de presă al partidului și officiosul guvernului Brătianu⁴². Majoritatea articolelor din această perioadă nu au fost semnate, în timp ce unele au apărut sub semnătura unor personalități liberale precum I.G. Duca sau Vintilă Brătianu. Din nefericire, o serie de articole au fost înlăturate de cenzura vremii, privând posteritatea de unele analize interesante, deși probabil subiective și dure ca formă.

Ziarul *Mișcarea*, în calitatea sa de organ național-liberal a păstrat evident o conduită subiectivă, în concordanță cu punctele de vedere ale elitei liberale, învinuită de a fi dus România la catastrofă prin intrarea în conflict în 1916. Pe de altă parte, unirea Basarabiei cu România a fost, așa cum era firesc, primită cu entuziasm, ca un fapt ce îndrepta trecutul și limpezia viitorul, chiar dacă acest eveniment pozitiv era contrapus viitoarei păci de la București: „*În raza de lumină pe care această unire o aduce în sufletele îndurerate ale tuturor românilor o singură teamă ne încearcă, aceea să nu se facă greșeala de a se lega actul național măreț de la 27 martie de acel cu un totul alt caracter, care cu durere se va iscăli în București*”⁴³. De la București, așadar, veneau ecourile profund negative: „*....De acolo de unde se cântăresc condițiunile păcii impuse țării noastre izolate și trădate, nu putem aștepta decât ca dușmanul să-și exploateze cu brutalitate ușoara izbândă pe care în trufia lui o sokoate trainică*”. Speranța venea din teritoriile locuite de români, în primul rând Basarabia: „*Ea vine de peste Prut, din vechea*

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Ion Agrigoroaiei, *Unirea Basarabiei cu România în presa vremii. Un studiu de caz: ziarul „Mișcarea” (Iași, 1917-1918)*, ed. a II-a revăzută și adăugită, Edit. Univ. Al. I. Cuza, Iași, 2018, p. 8.

⁴³ *Mișcarea*, 8 aprilie 1918.

țară moldovenească, care stătuse atâta vreme în întunericul robiei țariste, încât numai cu cea mai mare teamă se duceau spre dânsa nădejtile noastre de viitor”⁴⁴.

Bineînțeles, în opoziție cu presa din teritoriul ocupat, oficiul liberal a încercat prin toate mijloacele posibile să demonstreze că opțiunea României era singura posibilă și unica dezirabilă. De la începutul războiului, unii oameni politici au dorit doar pacea, cu orice preț. „România nu putea face altă politică decât aceea pe care a făcut-o, tot astfel ea nu ar putea primi, pentru un stat care și-a făcut cu demnitate și conștiință datoria, condiții care nu i-ar asigura puțința unei vieți normale până la pacea generală sau care prin echilibrul nestabil ce ar pune-o în mari zbuciumări viitoare”⁴⁵.

După semnarea tratatului de la Buftea, prin care Averescu acceptase condițiile impuse pentru a salva dinastia și a permite unirea cu Basarabia, atmosfera la Iași a devenit extrem de tensionată, mai ales în contextul aflării veștii că misiunea militară franceză era obligată să părăsească țara. *Mișcarea* nu putea decât să rămână atașată față de ceea ce reprezenta aceasta, anume pe aliatul nostru cel mai îndrăgit, Franța: „Poporul român nu va uita niciodată pe acei care și-au dat sângele pentru noi, pe acei care au trăit laolaltă cu noi zilele cele mai grele, dar și cele mai eroice din istoria noastră, nu va uita niciodată Franța eroică, generoasă și sprijinitoarea neclintită a năzuințelor și a idealurilor noastre. (...) Gândurile și nădejtile noastre rămân legate de acei care păresesc mâine pământul sfânt și nefericit al României”⁴⁶.

În această perioadă ziarul a întreținut spaima constantă în raport, în special, cu pierderile teritoriale ale României în favoarea Bulgariei, chiar dacă Germania s-ar fi opus trecerii în întregime a Dobrogei către țara de la sud de Dunăre. De fapt, prim-ministrul bulgar Radoslavov, se arăta în ziar, susține doar în mod formal o pace fără anexiuni, în același timp organizând congrese cu care spera să poată dovedi că Dobrogea e pământ bulgăresc, iar Germania încerca să tempereze pretențiile anxioniste: „Ultimile manifestațiuni ale Germaniei față de Bulgaria au dovedit situația deplorabilă pe care o are Bulgaria în rândul Aliaților, ei care au înțeles că e timpul să trezească Bulgaria din visurile bolăvicioase în care se leagă”⁴⁷.

În preajma negocierilor de pace, ziarul *Mișcarea* devenea din ce în ce mai vehement la adresa Germaniei, purtând o retorică înțesată de clișee și apeluri patetice la patriotism și speranță pentru viitor: „Să nu avem teamă de a ne proclama, fie chiar numai față de noi înșine, drepturile și condițiile esențiale de

⁴⁴ *Ibidem*, 1 martie 1918.

⁴⁵ *Ibidem*, 14 februarie 1918.

⁴⁶ *Ibidem*, 29 februarie 1918. În acea seară, generalul Berthlot nota în jurnalul său: „Această seară este în mod deosebit tristă. Cer cobărât și negru. Fulgi de zăpadă care se tolesc și fac un noroi gros. Întregul Iași a venit să-și ia rămas bun, începând cu miniștrii aliați și alți câțiva, generalul și doamna Prezan, aproape 1000 de ofițeri (...) Regele, Regina și toată familia regală au venit la plecarea noastră să exprime regretul tuturor pentru că îi părăsim”, a se vedea Generalul Henri Berthlot, *Memorii și corespondență...*, p. 288.

⁴⁷ *Mișcarea*, 28 ianuarie 1918.

viață ale poporului nostru. Precum după retragerea din Moldova, nedeznădăjduind, am ajuns la victoriile din iulie și august trecut, tot astfel și azi să avem încredere în forțele noastre pentru apărarea drepturilor și întărirea vieții proprii (...) Izolați cum suntem și scoși afară din această luptă, nu ne rămâne decât această activitate proprie și care nu se mai poate sprijini decât prin noi înșine"⁴⁸.

Unul dintre obiectivele importante ale ziarului a fost protejarea liderului liberal Ionel Brătianu, în special în legătură cu spinoasa problemă a responsabilității purtării războiului, alături de Antanta și a consecințelor care au survenit de aici. Dacă Brătianu recomandase guvernul Averescu sau chiar guvernul Marghiloman, nu avea nici o importanță, susținea oficiosul liberal. Fiecare guvern trebuie să fie răspunzător pentru faptele sale. Mai mult, în această privință, era așteptată „*cercetarea și stabilirea cea mai largă a răspunderii lor*”⁴⁹. Oricum, timpul judecăților de acest timp nu venise, cel puțin nu până în ziua când se va putea vorbi deschis depre acest subiect fără a se pune în primejdie interesul țării. Aluzia era clară la atmosfera vremii, una, așa cum se arăta cu altă ocazie, în cadrul căreia „*multe noțiuni pot fi răsturnate și multe adevăruri pot fi înăbușite. Trăim sub imperiul unei nevroze care nu știm cât va dura. (...) Plouă cu ziare, plouă cu invective, plouă cu calomnii, plouă cu teorii de moralizare, plouă cu destăinuri. Este o dezlănțuire de patimă pe care nimeni nu caută să o înfrâneze*”⁵⁰. Replica făcea apel din nou la noțiuni abstracte precum „*adevăr*” sau „*dreptate*”, sau cel puțin improprii cu câteva zile înaintea semnării tratatului de pace de la București. Nu era România țara vorbelor? „*Valuri de cerneală se risipesc, munți de hârtie se consumă pentru același artificiu de stilistică inutilă, pentru aceleași invective și sisteme de luptă care au făcut atât rău țării și care au scoborât atât de mult prestigiul vieții noastre publice de până acum*”⁵¹.

În privința Păcii de la București, a tratatului propriu-zis, din motive lesene de înțeles, ziarul *Mișcarea* nu a făcut prea multe considerații, cu excepția difuzării informațiilor care au fost transmise pe canale oficiale. Cel mult au preluat analize externe care au fost prezentate în detaliu, așa cum era cazul unui articol din ziarul german *Norddeutsche Allgemeine Zeitung*, care se întreba dacă era vorba de o pace a violenței sau o pace a înțelegerii? În orice caz, nu poate fi vorba de „*pace prin violență*”, cel puțin nu atât timp cât războiul nu s-a încheiat prin anihilarea adversarului. Câtă vreme cel învins „*rămâne în viață*” și este capabil să își pună semnătura pe textul unui tratat de pace, aceasta nu putea fi decât una „*prin înțelegere*”. Ziarul *Mișcarea* găsea teoria pe cât de interesantă pe atât de originală, teorie care își găsea de altfel o ilustrare elocventă în cadrul tratatelor de pace încheiate în ultimul timp⁵². Oricum, fără a evidenția ceea ce era necesar, se inducea în rândul cititorilor atmosfera sumbră pe care numai un context de acest gen o putea imprima și pe care numai o presă aservită inamicului o putea potența: „*Sunt*

⁴⁸ *Ibidem*, 28 februarie 1918.

⁴⁹ *Ibidem*, 11 aprilie 1918.

⁵⁰ *Ibidem*, 20 aprilie 1918.

⁵¹ *Ibidem*, 21 aprilie 1918.

⁵² *Mișcarea*, 28 aprilie 1918.

oameni pe care nici o durere nu-i reculege și nici o considerație de ordin superior nu-i poate reține din dezlănțuirea unei uri canibalice și distrugătoare. Aceștia au apărut la suprafața vieții publice. Opera lor nefastă se oglindește, pentru moment, într-o presă lipsită de orice măsură, de orice scrupul și de orice simțământ patriotic. Citind această presă ai impresia că ea apare în altă țară, că vorbește despre idealurile altor popoare și nu simți decât nedumerirea că proza ei e în slovă românească. Ai crede că o lume întreagă, cu credințele ei, cu jertfele ei, s-a prăbușit pentru a face loc unei lumi lipsită de orice legătură cu interesele și cu demnitatea acestui neam”⁵³. Într-adevăr, peste România se prăbușise, parcă ireversibil, o întreaga lume și odată cu ea și cei care au întreținut flacăra unor speranțe utopice, deghizate abil în obiectivul idealului național.

Pacea de la București și impactul său în opinia publică

În mod evident, în contextul dramatic al acestei perioade, întreaga opinie publică de la familia regală și elita politică până la simpli cetățeni a fost extrem de afectată. Pentru Regele Ferdinand I, care avea numai doi ani de domnie și își asumase direct responsabilitatea intrării României în război alături de Antanta, impactul Păcii de la București avea să fie unul devastator. Mai mult, generalul Averescu, numit prim-ministru la 29 ianuarie 1918, la prima întâlnire pe care a avut-o cu mareșalul Mackensen a aflat că prima condiție impusă de germani este schimbarea dinastiei. În mod evident, generalul român, în calitatea sa de reprezentant al Regelui, a refuzat ferm și a cerut o convorbire cu împăratul Wilhelm al II-lea. Acesta, în urma unei discuții cu Mackensen, pentru a grăbi încheierea unui tratat de pace, consimte să renunțe la condiția abdicării lui Ferdinand⁵⁴. După preliminarile de la Buftea, germanii vor reveni asupra îndepărtării monarhiei de Hohenzollern.

La 20 februarie 1918, între persoanele primite în audiență de regele Ferdinand se numără și doctorul Ion Cantacuzino, acesta fiind un obișnuit al Casei Regale. Cantacuzino urmărea să obțină sprijinul Regelui pentru trimiterea unei misiuni a Crucii Roșii în Franța, dar conchide că monarhul nu mai avea puterea să se gândească la nimic⁵⁵. O săptămână mai târziu, la 27 februarie 1918, lângă Focșani, în trenul regal, a avut loc o întâlnire între regele Ferdinand și contele Czernin, ministrul de externe austriac, convorbirea durând, conform acestuia, circa 45 de minute⁵⁶. „Eu am început convorbirea, scria contele Czernin, spunându-i că n-am venit în nici un caz pentru a căuta pacea, ci pur și simplu din însărcinarea Majestății Sale, preamiliostivul meu stăpân care, în ciuda josnicei trădări a

⁵³ *Ibidem*, 27 aprilie 1918.

⁵⁴ Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Guverne și guvernanți*, vol. II, Edit. Silex, București, 1996, p. 21.

⁵⁵ Ion Cantacuzino, *Note zilnice*, mapa III, f. 65, inedite *apud* Ion Bulei, „*Bunul nostru rege*” *Ferdinand*, Edit. Meteor Publishing, București, 2017, p. 155.

⁵⁶ La ultima parte a convorbirii ar fi participat și generalul Avresescu, a se vedea Gheorghe Gh. Mărzescu, *Fapte și impresii zilnice (1917-1918)*, ediția I. Lăcustă, Edit. Curtea Veche, București, 2004, p. 251.

României, fapt fără precedent în istorie, vrea să se poarte cu blândețe și menajament, dacă regele Ferdinand vrea să facă pace imediat, în condițiile convenite de cele patru Puteri Aliate, condiții din care nu poate fi schimbată nici o iotă”⁵⁷. Regele a ținut să atragă atenția asupra durității condițiilor impuse de germani, precizând că România nu poate respira fără Dobrogea. „Eu am replicat regelui, continuă ministrul de externe austro-ungar, că, dacă el se plânge de condiții dure, aș voi să-l întreb care ar fi condițiile sale, în caz că trupele sale ar fi ajuns la Budapesta”⁵⁸. Convorbirea nu ar fi dus decât la o expunere de poziții, ceea ce l-a făcut pe Rege să regrete că a acceptat să aibă loc. Alecu Constantinescu a remercat că monarhul român nu se gândește la abdicare, dar este evident deprimat⁵⁹. Luând la cunoștință despre convorbirea dintre Rege și Czernin, Regina Maria își notează impresia în jurnal: „Condițiile de pace cu nepuțință de primit”⁶⁰. Pe de altă parte, opțiunile lipseau cu desăvârșire.

Mai multe persoane apropiate de Regele Ferdinand au găsit inacceptabil conținutul Tratatului de la Bufta, care urma să fie oficializat în scurt timp și i-au cerut acestuia să renunțe la tron decât să gireze un asemenea document. Într-o audiență din 11 martie, doctorul Cantacuzino i-a expus Regelui puternicul curent antidinastic din România al cărui val creștea, la fel cum i-a vorbit despre antipatia unora care îl învinuiau pentru declararea războiului precum și de antipatia altora pentru că urmează să semneze o pace umilitoare. Singurul gest decent care rămăsese la îndemâna monarhului era să se stabilească în Anglia sau Franța, cu familia sa, ca un act de noblețe împotriva constrângerii exercitate asupra țării. Un gest care i-ar asigura simpatia publicului aliat, ar menține contactul cu Aliații pe care guvernul actual nu îl avea și ar păstra linia unui om de onoare. „Dacă rămâneți aici veți deveni, împotriva voinței voastre, sclavul germanilor”. Ca și în alte rânduri, Regele Ferdinand s-a mulțumit să îl asculte cu bunovăință, fără a-și exprima vreun punct de vedere. În schimb, reacționează în raport cu armistițiul propus de germani: „Oh! Dar sunt unele lucruri pe care eu nu le voi accepta de la germani, armistițiul, de exemplu. Asta nu, nu. Am luat măsuri să li se spună acest lucru”⁶¹. Doctorul Cantacuzino a plecat cu impresia că dacă, în cazul în care după el va veni altcineva să îi spună contrariul celor discutate, Regele îl va aproba fără rezerve și pe acela.

⁵⁷ 1918 la români, vol. II, EȘE, București, 1983, pp. 1079-1080.

⁵⁸ Ibidem, p. 1080. Nicolae Lupu Kostaki, în amintirile sale, nota că în seara zilei de 28 februarie era la Șosea împreună cu Petre P. Carp și s-au întâlnit cu feldmareșalul Mackensen, contele Czernin și fratele acestuia, ministru la Sofia și, în dreptul casei Bibescu, Czernin le spune în franceză: „Il a pleure. Il a tout accepte et je reste”, a se vedea Ion Lăcustă, 1916-1918. N. Lupu Kostaki din Bucureștii ocupați, în MI, an XXVI, nr.10, 1992, p. 57.

⁵⁹ Gheorghe Gh. Mârzescu, Fapte și impresii zilnice..., p. 254.

⁶⁰ Maria, Regina României, Povestea vieții mele, vol.III, ediția Ioana Cracă, Edit. Eminescu, București, 1991, p. 371.

⁶¹ Ion Cantacuzino, Note zilnice..., p. 157.

În calitatea sa de vechi intim al Casei Regale, doctorul Romalo i-a spus același lucru: „Sire, trebuie să plecați! Nu puteți semna cu mâna voastră acest tratat de pace. Protestați plecând în Franța și abdicăți în favoarea principelui Nicolae. Veți avea de partea voastră întreaga opinie a Aliților, faceți un gest dezonorant și, oricum ar fi, dinastia voastră este pierdută”. Din nefericire, ca și alții înaintea lui, acesta a constatat că Regele este lipsit de voință și pare incapabil să ia o decizie fermă. Regina se declarase în favoarea plecării, dar i-a expus doctorului temerile sale: „Noi suntem trădați din toate părțile”⁶².

Oricum, starea Regelui Ferdinand nu putea fi decât una dramatică. Eugen Wolbe nota că „Cine îl întâlnea pe rege era zguduit de cum arăta. Măhnirea imensă cauzată de insuccesele militare și de sângele vărsat fără rost în unele acțiuni de luptă și-o revărsa în lacrimi fierbinți de care nu se rușina nici în prezența miniștrilor și a patrioților fideli. În zilele de dinaintea încheierii păcii de la București se ruga, îngenunchind îndelung în biserica romano-catolică de la Iași. Apoi se ridica: pe fața lui palidă zăbovea o răsfrângere de pace cerească. El știa că România nu este pierdută; că din toate furtunile și luptele vremii va ieși învingătoare și cu puteri reînnoite”⁶³. În schimb, Regina Maria părea mai decisă și avea serioase rezerve că orice speranță este pierdută: „Desigur, aproape că nici nu ne putem imagina cât este de tragică situația noastră. Tratatelor cu niște oameni care nu urmăresc decât să ne transforme în sclavi pentru cel puțin cincizeci de ani de-acum încolo, eu însă prefer << războiul până la ultima picătură de sânge >>, chiar cu prețul, până la urmă, al unei catastrofe. S-ar putea să mă înșel, dar așa văd eu lucrurile”⁶⁴.

În mod evident, Regina Maria interpreta într-o notă personală evenimentele care aveau loc în această perioadă. În fața situației imposibile a României, disperarea nu o ocolește nici pe Regină. Trece, la rândul ei, prin momente de depresie, totuși de scurtă durată, iar credința în victoria finală pare să nu o fi părăsit niciodată. Generalului Averescu i-a explicat cum vede situația, mai ales în condițiile în care generalul o enervase cu atitudinea sa defetistă, în pofida faptului că recunoaște că argumentele acestia sunt raționale, cu o nuanță de dispreț în glas, marcă a distanței evidente între spirirul englez și cel românesc: „Dacă nu mă poți înțelege ca român, atunci nu-ți bate capul, am să-ți dau o explicație care este, poate, cea corectă, și la care a ajuns în mod foarte simplu acum câteva zile bătrâna mea guvernanta englezoaică, atunci când m-a găsit într-un paroxism de durere disperată, nestăpânită: << Majestatea Voastră nu este în stare să renunțe >>, primește dumneata explicația aceasta, domnule general, i-am spus, dacă alta nu poți înțelege; sunt englezoaică, o nație care nu suportă să se dea bătută”⁶⁵.

⁶² *Ibidem*, p. 158.

⁶³ Eugen Wolbe, *Ferdinand I. Întemeiatorul României Mari*, traducere din germană de Maria și Ion Năstăsă, Edit. Humanitas, București, 2011, p. 178.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ Maria, Regina României, *Jurnal de război 1917-1918*, traducere din engleză de Anca Bărbulescu, ediție îngrijită de Lucian Boia, Edit. Humanitas, București, p. 388.

Ziua semnării tratatului s-a dovedit a fi cumplită, peste ceea ce putea să suporte Regina, motiv pentru care își dă frâu liber sentimentelor care o măcinau: „Am sosit dimineața devreme. Și pe aici plouase, cerul era înnegurat de nori grei, iar aerul era rece. Dar, după obiceiul românesc, deși norii mai-mai că-ți cădeau în cap, n-a venit nici o picătură, însă pacea aceea oribilă, criminală, care ne va suge sângele și ne va lua viața s-a semnat. Crima a fost înfăptuită! S-a terminat! Am semnat că ne cedăm libertatea, nădejile, bogățiile, onoarea, visul. Suntem sclavi, suntem mutilați, ciopârțiți, cu economia distrusă și, de parcă nu era îndeajuns, cei care ne-au făcut asta se așteaptă să le zâmbim, vorbesc despre stabilirea de relații prietenești cu România. Ah, brutele! Brute fără seamăn, îngrozitoare, băutoare de sânge. Cumplită va fi ziua pedepsei lor, li se vor ridica împotriva înseși măruntaiele pământului ca să le arunce în față crima comisă. S-au folosit de tot ce e josnic pe lume, au ațâțat toate patimile rele ale omului ca să le folosească în interesul lor, au semănat corupția și disperarea printre cei pe care au putut pune mâna, dar, slavă Domnului, au ațâțat și spiritul de răzbunare, intenția fermă, deși obligată să rămână mută, de a le-o plăti într-o bună zi, un scop tăcut, mortal, pe care îl ascunde în inimă fiecare, ca singură consolare. Dacă o țară își pierde speranța în răzbunare, e cu adevărat o țară care nu mai poate fi salvată, o țară de sclavi. Dar sunt bolnavă-bolnavă-bolnavă. Nando era de-a dreptul zdrobit, de-abia mai putea ridica fruntea. A căzut în cea mai adâncă deznădejde și îi e o rușine de moarte, oribilă de foștii lui compatrioți! (...) Totul e hidos, hidos, hidos”⁶⁶.

La 14/27 mai 1918 Regina Maria se afla la masă împreună cu Alexandru Marghiloman și C.C. Arion. ca semnatari al Păcii de la București, premierul român îi trezește sentimente neplăcute: „Marghiloman e greu de suportat. Îmi amintește de un fluture. Era rozaliu, zâmbitor, trecea peste toate subiectele neplăcute”⁶⁷. Arion i s-a părut mult mai ușor de suportat, întrucât acesta înțelegea consecințele păcii pentru România. În schimb, Marghiloman era ferm convins că Statele Unite ale Americii nu doresc destrămarea monarhiei austro-ungare, lucru dovedit de declarația celor 14 puncte. La fel, credea că războiul nu se încheiase și nu întrevădea un sfârșit clar al acestuia. Ceea ce se întâmpla pe Frontul de Vest, unde ofensiva germană, exact în acele momente, părea de neoprit, demonstau că, cel puțin în prima jumătate a anului 1918, situația primului conflict mondial nu apărea deloc limpede. Alexandru Marghiloman nu era naiv, bineînțeles, dar contextul îndemna la prudență, mai ales în contextul stării de spirit care mai existase în România în 1916 și care s-a dovedit a fi total falsă. Regina Maria nota la 20 mai/2 iunie: „Ofensiva germană ne dă fiori în continuare. Englezii, francezii și americanii sunt puși la o încercare enormă, poate chiar crucială”⁶⁸. După care continua: „Credeam că îmi era sortit să fiu o femeie fericită și strălucitoare, tot ce vedeam în jur părea să mă dedice acestui rol, dar poate că destinul meu e să fiu o regină tragică, învinsă, cu mult mai tragică decât Carmen Sylva cu toată iubirea ei

⁶⁶ Maria, Regina României, *Jurnal de război 1918*, traducere din engleză de Anca Bărbulescu, ediție îngrijită de Lucian Boia, Edit. Humanitas, București, pp. 93-94.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 141.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 148.

și cu coroana martiriului pe cap. Nu aveam nici o vocație pentru martiriu, dar Dumnezeu ne-a ales anume pe mine și pe Nando să purtăm o cruce, care, uneori, e aproape prea grea ca s-o poată ridica puterea omenească!”⁶⁹. Aceste fraze condensează cât mai aproape de realitatea starea de spirit prin care trecea familia regală în acel moment, când perspectivele României nu puteau fi decât sumbre într-un orizont de timp rezonabil. Drama interioară a Reginei Maria era în fond aceeași a tuturor românilor, indiferent de condiția lor.

Este greu de cântărit, printre atâția factori istorici, influența specifică a reginei în mersul războiului României. Cu siguranță însă că exemplul pe care l-a dat, exemplu de credință, de voință și de dăruire, i-a marcat pe cei din jurul său, după cum i-a impresionat și pe soldați. În ceea ce privește componenta morală a războiului, nu mai puțin decisivă decât luptele propriu-zise, rolul său a fost de mare însemnătate. Este de menționat, de asemenea, contribuția ei la numirea generalului Prezan ca șef al Marelui Stat Major, în locul generalului Iliescu, un apropiat al prim-ministrului Brătianu, la care acesta a renunțat foarte greu, deși Iliescu s-a dovedit în mod evident a fi incapabil să gestioneze situația. La fel, desemnarea în fruntea Direcției Generale a Sănătății Publice a doctorului Ion Cantacuzino, savant distins, dar și un foarte bun organizator. A fost dispusă pentru a salva țara să accepte orice misiune, chiar dacă era sub demnitatea ei regală. De pildă, și-a exprimat dorința să plece în Rusia pentru a-l convinge pe țarul Nicolae al II-lea, vărul său, de necesitatea unui sprijin rapid pentru România. Atitudini sprijinite pe exclamațiile desperate, dar sincere ale Reginei: „Vai, de ce nu sunt eu rege? M-aș duce peste tot, aș vorbi cu soldații și aș rămâne printre ei până ar ajunge să mă adore și ar pleca bucuroși la luptă în numele meu, aș fi o realitate în rândurile lor, nu un nume!”⁷⁰. „Aș vrea să fiu eu rege, poate aș fi un rege rău, dar n-aș îngădui să se spună minciuni pe seama mea, i-aș obliga pe toți să-și facă datoria de dimineața până seara, cu cuvinte aspre și fapte și mai aspre, dacă ar fi nevoie, nu e vremea să ezitam sau să încercăm experiențe, e vremea pentru acțiune, acțiune fără ocolișuri, clară, hotărâtă! Orice ezitare și lipsă de vlagă pun în primejdie țara”⁷¹.

La solicitarea lui Alexandru Marghiloman, Regele Ferdinand a dizolvat Adunarea Națională Constituantă, organizându-se alegeri parlamentare în mai 1918. Desfășurate în condițiile ocupației germane, alegerile au fost câștigate de Partidul Conservator. Un succes important a obținut Alexandru Averescu, ales în patru circumscripții, în timp ce Partidul Național Liberal nu a participat la alegeri. Lucrările Parlamentului s-au deschis la Iași, în ziua de 4/17 iunie, când Regele a citi Mesajul. Marghiloman nota: „Adunarea destul de rece la intrarea regelui; foarte caldă la pasajele privitoare la pace, la Basarabia și la armată”⁷². Din inițiativa guvernului s-a cerut ratificarea Tratatului de Pace încheiat la București, iar Adunarea Deputaților și Senatul s-au confirmat, deși au existat parlamentari

⁶⁹ *Ibidem*, p. 173.

⁷⁰ Maria, Regina României, *Jurnal de război 1917-1918...*, p. 164.

⁷¹ *Ibidem*, p. 139.

⁷² Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. 3, 1917-1918, Edit. Institutului de Arte Grafice Eminescu, București, 1927, pp. 548-549.

care au vorbit împotriva votării sau au exprimat rezerve⁷³. Mai mulți conservatori au propus ca guvernul Brătianu să fie dat în judecată, dar Regele s-a declarat împotriva acestei inițiative, apreciind că intrarea în război corespundea spiritului public, iar greșelile guvernului nu puteau forma obiectul unei condamnări în justiție⁷⁴. Deși inițial nu a dorit, într-un final Marghiloman a abandonat ideea urmăririi în justiție a guvernului Brătianu.

Parlamentarii, conservatori în majoritate, nu aveau altă opțiune decât să voteze Tratatul de Pace de la București, chiar dacă au aruncat, cum era firesc din această perspectivă, răspunderea asupra guvernului Brătianu. I.G. Tufescu considera, de altfel, că, în condițiile date, termenii tratatului nu sunt așa de grei⁷⁵. În Senat, dezbaterile la proiectul de răspuns la Mesajul tronului aveau să se concretizeze prin aceleași aspre acuzații adresate guvernului liberal, prin reluarea relațiilor cu Puterile Centrale, ratificarea tratatului de pace și tendința de restrângere a reformelor. Senatorul conservator D. Niculescu a făcut un lung rechizitoriu la adresa executivului condus de Ion I.C. Brătianu, căruia îi aduce reproșuri grave. Generalul C. Iancovescu a mers pe aceeași direcție, chiar dacă admitea capacitatea României de a rezista în continuare, declarând că „*în momentul când România era silită politicește a înceta războiul, armata sa era puternic organizată, nu aștepta decât semnalul și plină de entuziasm s-ar fi aruncat în luptă cu furia deznădăjduirii, cauzând vrăjmașului un rău imens. Dar, cât timp și pentru care scop? Părășiți de toți, izolați, înconjurați de inamic, trădați de foștii noștri aliați ruși, unde am fi ajuns? Toată țara ocupată și distrusă de război, totul ruină și fără armată, iată rezultatul. Păstrarea armatei ne permite a încheia o pace dureroasă, dar demnă*”⁷⁶. De altfel, generalul declara că va vota această pace grea, dar nu fără a protesta contra „*anexiunilor teritoriale, contra contribuțiilor de război și contra ocupației militare a țării pe timp nedeterminat*”⁷⁷. Sigur, pacea nu era una demnă, dar, în acest fel, parlamentarii recunoșteau necesitatea urgentării încheierii unei păci, care, până la urmă, ar fi fost impusă în condiții mult mai grele ca cele de atunci.

Proiectul de lege referitor la aprobarea tratatului de pace încheiat la București în ziua de 24 aprilie / 7 mai 1918 a fost admis în comitet, așa cum a fost prezentat. În raport se afirma faptul că tratatul a fost încheiat în condițiile în care

⁷³ Anastasie Iordache, *Parlamentul României în anii reformelor și ai primului război mondial 1907-1918*, Edit. Paideia, București, 2001, p. 135 și urm.

⁷⁴ Regele îi scria premierului Marghiloman: „*În ceea ce privește legea responsabilității ministeriale, întrucât ea nu vă este impusă de Germani, persist a crede că este în interesul superior al statului și al justiției precum și într-acele raporturilor noastre cu Germania și situației politice a cabinetului ca să stăpâniți ingerințele parlamentare și să le imprimați direcțiunea Domniei Voastre*”, a se vedea Sorin Cristescu (ed.), *Scrisorile Regelui Ferdinand I al României*, vol. I, Edit. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2015, p. 395.

⁷⁵ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, sesiune extraordinară, 1918, nr. 5, din 6 iunie 1918, pp. 76-78.

⁷⁶ *Dezbaterile Senatului*, sesiunea 1918, nr. 8, ședința din 15 iunie 1918, p. 103.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 139.

România nu mai putea continua războiul, rămânând singură pe frontul de Est. Erau elogiade bătăliile din vara anului 1917, de la Oituz, Mărășești, și Mărăști. Guvernul condus de Alexandru Averescu a încheiat un armistițiu și un tratat de pace pregătitor. Pe temeiul acestui tratat preliminar, s-a alcătuit actualul tratat. La primul articol se stipula încetarea ostilităților și reluarea legăturilor de prietenie cu Puterile Centrale. Tratatul, așa cum era alcătuit, nu putea fi decât primit sau respins în întregime. Se preciza că prim-ministrul Alexandru Marghiloman și ministru său de Externe obținuseră tot ceea ce se putea obține, pacea nefiind posibilă fără sacrificii. Răspunderea în fața țării și istoriei o aveau cei care au determinat intrarea României în războiul mondial. Prin tratatul de pace, statul român căpăta posibilitatea supraviețuirii și independenței. Pacea trebuia să revină pe pământul României cât mai urgent, spre a face posibilă reconstrucția⁷⁸.

La 15 iunie 1918, Tratatul de Pace de la București a fost ratificat de Parlament și înaintat Regelui spre promulgare. În schimb, suveranul a evitat să semneze legea adoptată de Camera Deputaților și Senat, astfel încât, potrivit dispozițiilor constituționale în vigoare, aceasta nu exista de drept⁷⁹. Alexandru Marghiloman a insistat pe lângă Rege, argumentând că România trebuia să își respecte semnătura, mai ales că guvernul era responsabil pentru pacea încheiată. Cu toate acestea, în pofida tuturor presiunilor făcute asupra lui, Regele Ferdinand a refuzat să ratifice Tratatul de Pace de la București. Acest tratat nu era decât rezultatul unei conjuncturi militare și politice extrem de gravă, conform suveranului, care probabil spera ca acesta să aibă doar un efect temporar.

Despre atmosfera acelor ani de război, precum și despre eforturile de modernizare a țării și modificările legislative, a scris în memoriile sale senatorul Grigore Procopiu⁸⁰. Prins, împreună cu alți peste 60 de parlamentari români, în dramaticul episod al arestării de către bolșevici, Procopiu relevă și detalii mai puțin cunoscute despre personajele implicate, aducând totodată prețioase informații despre contextul larg politic, din noiembrie 1916 și până în primăvara anului 1918. Fiind liberal și un apropiat al lui Brătianu sau al lui Duca, senatorul vâlcean și-a exprimat amărăciunea față de viața politică spre sfârșitul existenței sale, atitudine determinată mai ales de faptele petrecute în timpul Primului Război Mondial. Întors la Iași, în 1918, Procopiu observă surprins starea de spirit favorabilă acuzării, cel puțin morale, a lui Brătianu și a guvernului pe care l-a condus, îndreptând țara spre catastrofa ieșirii umilitoare din război. Dimpotrivă, afirmă acesta, mulți dintre membrii liberali ai majorității parlamentare, necunoscând condițiile tratatului de pace, credeau că încheierea lui va duce la încetarea ocupației militare a germanilor. „Ajuns la Iași, scrie Procopiu, constat că aceeași opinie publică, pe care cu drept cuvânt, în discursul ce ținusem la senat, în ultima sesiune

⁷⁸ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, sesiunea 1918, nr. 12, ședința din 15 iunie 1918, p. 165.

⁷⁹ Ioan Scurtu, *Istoria românilor în timpul celor patru regi*, vol. 2, *Ferdinand I*, EE, București, 2010, p. 56.

⁸⁰ Pentru detalii din viața sa personală, a se vedea Dumitru Garoafă, *Un câmpulungean în slujba idealului național: Grigore Pricopiu (1859-1930)*, în *Revista arhivelor*, anul LXXIV, vol. LIX, nr. 1/1997, pp. 93-98.

înainte de război, o calificasem ca anonimă și nerecunoscătoare, care îndemnase la război, cu orice preț și cât mai neîntârziat, cerea acum socoteală guvernului Brătianu, așa cum prevăzusem, pentru ce a intrat în război. Mulți, foarte mulți erau aceia care, uitând ceea ce susținuseră înaintea războiului, sau trecând peste ele, acuzau guvernul Brătianu, spunând că el era dator să n-asculte de o opinie publică rătăcită, care nu era în măsură să cunoască nici pregătirea noastră diplomatică, nici pe cea militară; ci să facă așa cum constata el, care era în curent cu toate, că este interesul țării. Desigur că era în această pretenție ceva exact, anume că un guvern nu trebuie să se pună la adăpostul presiunii opiniei publice pentru a justifica acțiunea sa într-o chestiune care interesează soarta însăși a poporului pe care-l guvernează”⁸¹. Deși poate fi considerată semnificativă din acest punct de vedere, Procopiu exagerează în legătură cu rolul opiniei publice în declanșarea acțiunii militare a României, în schimb observa just profunda dezamăgire a acesteia în urma dezastrului ce se configurase în cei doi ani de război.

I.G. Duca a fost unul dintre cei mai importanți fruntași liberali în perioada Primului Război Mondial, apropiat al prim-ministrului Ionel Brătianu, dar și un important teoretician al liberalismului. Duca ne-a lăsat probabil cele mai complete memorii pentru această perioadă, deși este evident că ele au fost scrise din perspectiva pozițiilor politice și ideologice pe care le avea. Duca expune pe larg inclusiv necesitatea numirii guvernului Marghiloman, care va reuși să se mențină până la prăbușirea Puterilor Centrale, motivul principal fiind acela că a fost investit pentru a asigura semnarea păcii. Conform regelui Ferdinand și a lui Brătianu, menirea sa era să asigure un *modus vivendi* acceptabil până la încheierea păcii generale, mai ales că Rusia lăsase România la discreția Germaniei și aliaților ei. Dacă Marghiloman, susține Duca, ar fi înțeles la ce se mărginea rolul său, anume unul de sacrificiu, ar fi fost demn de recunoștința națională. În schimb, „cu o desăvârșită lipsă de simț politic, Marghiloman nu a apriceput deloc rolul guvernării sale. Și-a închipuit că politica lui biruise, că evenimentele au dat dreptate prevederilor lui, că soarta războiului este definitiv hotărâtă, că victoria Puterilor Centrale este asigurată. El venea la Iași în chip de învingător și, plecând de la această credință, pe de-o parte considera că prin eforturile lui va scăpa tot ce se mai poate scăpa după criminala politică a lui Brătianu și după ultimile neîndemânări ale lui Averescu și ale lui Argetoianu, pierderi de altminteri larg compensate prin anexarea Basarabiei, la care Puterile Centrale consimțeau și că va reînoda astfel, spre fericirea României, firul tradiționalei noastre amiciții cu Germania și cu monarhia Austro-Ungară”⁸². De altfel, chiar dacă din motive diferite, Nicolae Iorga îl va critica la fel de aspru pe premierul conservator, la adresa căruia nu simțea decât un profund dezgust. Iorga se considera îndreptățit să creadă că este un „apostol al neamului românesc”, care are datoria să vegheze neconținut la propășirea acestuia: „Dominația lui Marghiloman, încântat că vine ca stăpân în acest Iași al dușmanilor săi și gata să întrebuițeze cu acoliții săi, tot

⁸¹ Grigore Procopiu, *Parlamentul în priebeie 1916-1918. Amintiri, note și impresii*, ediție și studiu introductiv de Daniel Cain, Edit. Humanitas, București, 2018, p. 259.

⁸² I.G. Duca, *Amintiri politice*, vol. III, Munchen, 1982, pp. 77-78.

*așa de satisfăcuți, toate mijloacele politicianismului pentru a evita ceea ce foștii săi amici, Centralii, îi vor fi impus, ori ceea ce ei așteptau de la dânsul, mi-a părut întâi că-mi strivește avântul*⁸³. Aceste critici par deplasate totuși în condițiile în care România nu avea în mod real nici o cale dezirabilă din situația complexă în care se găsea, alta în afara semnării unui tratat de pace așa cum a fost cel din mai 1918. Într-adevăr, Marghiloman, fie că era convins sau nu de acest lucru, își asumase o misiune ingrată, ca pe un gest de sacrificiu pe care liberalii, de pildă, au refuzat ferm să îl întreprindă.

Din aceste motive, dincolo de gestul politic al semnării tratatului, Marghiloman apărea ca o persoană aflată mult sub limitele vremurilor sale. Pentru I.G. Duca, prim-ministrul român era cel mai surprinzător amestec de inteligență și obtuzitate, de logică și inconsecvență, de chibzuială și de ușurință, de simț practic și de lipsă de orizont politic. Sau, așa cum se putea concluziona, o „*interesantă, dar enigmatică psihologie*”⁸⁴. Marghiloman ar fi dovedit astfel o evidentă slăbiciune, pe care adversarii săi au știu mereu să o exploateze în mod inteligent. Un slab orator, lipsit de cultură literară sau artistică, deși înzestrat cu o serioasă cultură juridică, Marghiloman nici măcar nu citea. Această afirmație avea să fie confirmată de Constantin Argetoianu în memoriile sale. Pentru a avea o carieră reușită în politică, pentru a dobândi statura unui real om de stat erau reclamate calități care îi lipseau cu desăvârșire lui Marghiloman.

În ceea ce privește condițiile tratatului de pace, Duca afirmă că liberalii aflați la Iași nu s-au interesat foarte mult de ele, întrucât au crezut mereu în caracterul provizoriu al acestui document. Pacea generală urma să se încheie sub auspiciile Alianțelor, care vor dicta condițiile celor învinși, adică Germaniei și Austro-Ungariei. Evident, se aflase de faptul că Dobrogea urma să fie cedată, că România va pierde defileele Munților Carpați și că țara risca să devină o colonie germană din cauza impunerilor economice, dar se spera, în lumina acestor fapte, că Alianții vor înțelege ce îi așteaptă la finalul războiului dacă nu vor face tot posibilul să îl câștige. În același timp, Unirea cu Basarabia nu poate fi atribuită în nici un fel lui Marghiloman, aceasta fiind virtual îndeplinită odată cu prăbușirea Rusiei și trimiterea primelor unități ale armatei române acolo.

Evident, semnarea Păcii de la București, una care a batjocurit România, așa cum scrie Duca, a avut repercursiuni profund negative. Atunci când, de pildă, pierderea Dobrogei a devenit un fapt împlinit, „*o legitimă deznădejde cuprinsese pe toți prietenii noștri dobrogeni*”. Situația lor era cu atât mai tragică cu cât nu numai că își vedeau partea de țară în care locuiau trecută sub stăpânire străină, dar nici nu li se dădea voie să meargă la casele lor. Marghiloman i-ar fi tratat foarte rău, transmițându-le că soarta lor tragică este pecetluită, iar orice speranță pierdută. În schimb, Brătianu le-a vorbit cu totul diferit, asigurându-i că situația este una

⁸³ Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, Edit. Minerva, București, 1972, p. 518.

⁸⁴ „Mărturisesc, scria Duca, că dintre toți frunzașii vieții politice a României contemporane, Marghiloman este cel ce scăpa mai mult posibilităților noastre de analiză”, a se vedea I.G. Duca, *Amintiri politice...*, p. 79.

temporară, ce se va sfârși odată cu încheierea războiului⁸⁵. În rest, pentru această perioadă, Duca a preferat să deplaseze accentul înspre dificila condiție a liberalilor („ostracizații”) care asiguraseră conducerea țării până la începutul anului 1918 și care, în mod nedrept, erau nevoiți să sufere persecuții din partea guvernului Marghiloma. Pacea de la București, oricum, devenea un fapt efemer menit a-și înceta efectele cât de curând. Pe de altă parte, Duca scria aceste rânduri în momentul în care a știut cum s-a încheiat războiul mondial. În acea perioadă, era greu de prevăzut că întreaga situație va balansa atât de dramatic și România va reuși să își îndeplinească în întregime idealurile naționale.

Pe de altă parte, memoriile lui Alexandru Marghiloman referitoare la perioada pregătirii și semnării tratatului păcii sunt destul de lapidare și mai mult pun accentul pe latura tehnică, lipsind reflecția sau meditația asupra acestor fapte, pentru care fruntașul conservator își asumase răspunderea politică. În ziua de 7 mai, așa cum scrie acesta, întrunirea delegațiilor a avut loc dimineața la Cotroceni, Marghiloman fiind însoțit de C.C. Arion și locotentul-colonel Vasilescu, alături de alți doi delegați români și generali. Oficialii se regăsesc în sala alăturată salonului în care a avut loc Consiliul de Coroană din 14 august 1916. Au avut loc ultimele tratative cu reprezentanții Bulgariei referitor la manuscrisele sustrate din sediul Academiei Române. Prim-ministrul român semnează împreună cu Kuhlmann câteva protocoale de importanță secundară: navigarea staționarilor până la Fetești, adeziunea în principiu la o alianță vamală, despăgubirile cuvenite prizonierilor maltratați, nota privitoare la trimiterea în judecată a guvernului Brătianu și protocolul pentru bisericiile și comunitățile românești din Germania, care se va extinde și pentru Bulgaria⁸⁶.

După care începe momentul propriu-zis al semnării tratatului: „În sfârșit ședința generală începând, ne așezăm. Germanii la mijloc, Burian, el singur e toată comisiunea, deși Gratz și Mittag sunt în spatele lui; Turcii alături de el; Bulgarii, și sunt cel puțin 6, la stânga Germanilor. Ca să nu fim la capul mesei, ne refugiem în față, singuri și în fața Germanilor. Cinematografele lucrează. Ministrul Kuhlmann citește o scurtă cuvântare și semnăturile încep. La 12, în mijlocul unei mari zăpăceli, s-ar fi putut trece orice s-ar fi voit, s-a isprăvit. Se telefonează la Marele Cartier, cu care se stabilise o legătură”⁸⁷. După încheierea ceremonialului, Marghiloman îi adresează Regelui Ferdinand o telegramă cu următorul conținut: „Am adâncă mulțumire să comunic M.V. că pacea s-a încheiat; tratatul, care în ultimile negociațiuni a primit unele modificări favorabile țării, a fost semnat la 12 ore. El va purta titlul de Pacea din București. Sub conducerea M.V. și sub ocrotirea Dinastiei, România își va putea reîncepe munca spornică pentru consolidarea viitorului ei”⁸⁸. În același timp, premierul a trimis o circulară prefecților prin intermediul căreia repetă asigurările privitoare la siguranța

⁸⁵ *Ibidem*, p. 105.

⁸⁶ Alexandru Marghiloman, *Note politice...*, vol. 3, p. 509.

⁸⁷ *Ibidem*, pp. 509-510.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 510.

ca România să își păstreze dinastia de Hohenzollern, așa cum o făcuse și în tegrăma pentru Rege.

În fața unei scrisori a miniștrilor Antantei, care protestau în raport cu încheierea unei păci separate de către România, Marghiloman replica că România a fost părăsită de aliați, iar pacea este definitivă și va fi respectată. De altfel, la un dejun oferit de generalul Grigorescu, acesta îl asigură că armata română nu era pregătită și că, în consecință, pacea de la București a fost un mare succes diplomatic al guvernului Marghiloman. În acest context, premierul imprivizează câteva cuvinte „*care fac să plângă pe Meissner și pe Mehedinți*”⁸⁹. Așa cum susținea generalul Iancovescu, continuarea războiului ar fi fost „*o crimă*”. Cert este că Marghiloman era convins de caracterul ireversibil al păcii, lucru pe care îl susține inclusiv în fața Prințepelui Carol: „*Pacea noastră e sfârșită, complet sfârșită. Nu se va mai omori un om mai mult în cinstea noastră. Și trebuie să ne resemnăm a considera această stare a chestiunii, cel puțin pentru moment, ca definitivă*”⁹⁰.

În ziua în care și-a depus demisia, la cerearea Regelui Ferdinand, Marghiloman a ținut un discurs la Senat, prin intermediul căruia a reliefat bilanțul guvernării sale, pe care o aprecia drept pozitivă ținând cont de contextul foarte dificil în care a fost obligat să evolueze: „*Nu pot să mă întind asupra cauzelor retragerii, ar trebui să fac revelațiuni mișcătoare asupra unui fel de politică intimă care se practică. Retragera mea nu e o dezertare; în tot cazul, are loc asupra unei apoteoze: Bucovina și Nordul Basarabiei. Am păstrat țării o dinastie, o armată și i-am dat Basarabia și Bucovina cu integritatea teritoriului. Astfel camerele meritau un mesaj de închidere, nu un decret neobișnuit. Vom fi găsiți prieteni pentru a lucra la menținerea ordinii și pentru a mări țara; vom fi găsiți inamici hotărâți pentru a tăia drumul oricărui regim de imoralitate, de fraudă, ca acelea care ne-au otrăvit*”⁹¹. A fost completat de C.C. Arion, care vedea victorie la București, prin înapoierea teritoriilor, victorie la Iași, unde guvernul a preluat Bucovina și Basarabia de Nord. „*Guvernul moare pentru că a luat Bucovina. E cel mai frumos sfârșit ce se putea spera*”⁹².

Rolul lui Marghiloman în această perioadă a conflictului mondial a fost aproape în unanimitate perceput drept unul nefast, tradus în prevederile inacceptabile ale Păcii de la București. Interpretarea este însă ușor inabilă și poate fi pusă pe seama patimilor momentului, altel îndreptățite și legitime. Întrebarea care apare firesc este dacă România, indiferent de numele prim-ministrului, avea o alternativă cât de cât realistă la începutul anului 1918. O rezistență armată ar fi amânat un deznodământ previzibil, dar ar fi dus la pierderi umane mai mare și, mai mult ca sigur, la un armistițiu mai împovăraător. În contextul în care România pierduse de o manieră decisivă războiul, în pofida episoadelor de rezistență din vara anului 1917, și, mai ales, fusese abandonată total de aliatul rus, marja de

⁸⁹ *Ibidem*, p. 516.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 528.

⁹¹ Alexandru Marghiloman, *Note politice...*, vol. 4, pp. 121-122.

⁹² *Ibidem*, p. 122.

manevră se îngusta dramatic. Marghiloman nu ar fi riscat probabil niciodată interesul național al României în favoarea germanilor și aliaților acestora dacă nu ar fi înțeles gravitatea momentului, într-o manieră realistă și lucidă deopotrivă. Sigur că se poate specula că Unirea cu Basarabia ar fi fost posibilă în orice condiții, dar aceste aspecte rămân discutabile și pot face obiectul speculațiilor contrafactice. În orice caz, la o analiză atentă, Marghiloman nu poate fi considerat în nici un caz un trădător, ci un om politic, fie mediocru, fie nu, care a fost dispus să își riște viitorul său și al Partidului Conservator într-un moment în care, orice s-ar spune, victoria Germaniei în război nu părea deloc o ficțiune, dimpotrivă. Chiar și așa contemporanii nu l-au înțeles, iar istoria, scrisă în mare parte sub imperative naționaliste, inerent subiective, nu l-a iertat. Poate viitorul o va face.

Nici alte personalități ale vremii nu priveau cu ochi buni nici guvernul Marghiloman, nici, mai ales, prevederile Păcii de la București. Ce semnificație poate avea numirea acestui cabinet? se întreba Armand Călinescu. Oare alcătuirea unui guvern care se putea sprijini pe un partid tradițional al României, fie el și redus la jumătate, reprezenta o garanție solidă pentru responsabilitatea uriașă a actelor ce urmau să fie încheiate? La fel, îndoielnică îi apărea viitorului premier legăturile pe care Marghiloman le avea cu tabăra germană, ceea ce putea să afecteze într-o mare măsură negocierile pentru încheierea păcii. Chiar dacă auspiciile sub care începea noul cabinet guvernarea păreau pozitive (promisiunea de realizare a reformei agrare și a celei electorale), în curând adevăratul său caracter avea să fie dezvăluit de faptul că prima sa grijă era ducerea la sfârșit a tratatelor începute de guvernul Averescu pentru încheierea păcii.

Data de 7 mai 1918 îi provoacă lui Armand Călinescu o profundă dezamăgire: „La 25 aprilie/7 mai se semnează în fine tratatul. Ar fi greu să conturăm deprimarea care cuprinsese întreaga țară la cunoașterea condițiilor ce ni se impuneau. Era neîndoios că nu mai păstram decât o urmă a independenței politice, iar sub raportul economic ne subjugau cu desăvârșire Puterile Centrale!”⁹³. Blamul asupra încheierii păcii cădea, așa cum era firesc, asupra lui Marghiloman, pe care memorialistul îl acuză că fusese cumpărat de germani, fapt dovedit de două aspecte. În primul rând, se referă la cunoscuta scrisoare prin intermediul căreia contele Czernin, în timpul negocierilor, anunța că anumite concesiuni nu se vor face decât unui executiv condus de Marghiloman. În al doilea rând, natura raporturilor dintre șeful conservatorilor și reprezentanții puterilor Centrale era marcată de puternice suspiciuni: Armand Călinescu scrie că în biroul fostului director al societății germane „*Steaua Română*”, Gunther, se găsisse o carte de vizită și o scrisoare semnată de premierul român. Pe un borderou de plată se găsisse scris „*Margh. Environ 2 millions*”⁹⁴. Mai mult, într-un raport prin care agentul german justifica întrebuințarea unor însemnate fonduri pentru propaganda în România se găsea notat sprijinul acordat pentru alegerea lui Alexandru Marghiloman la șefia Partidului Conservator⁹⁵.

⁹³ Armand Călinescu, *Însemnări politice*, Edit. Humanitas, București, 1990, p. 46.

⁹⁴ *Ibidem*.

⁹⁵ *Ibidem*.

În aceste condiții, considera Armand Călinescu, prezența prim-ministrului român în fruntea țării constituia o „*primejdie gravă pentru interesele României*”. „*Regenerarea morală*” și „*reorganizarea generală*” promise de acesta deveneau o „*sfidare adusă bunului simț obștesc*”. „*Firește că guvernul conservator junimist nu s-ar fi putu menține la putere nici 24 de ore dacă șeful său nu lua precauțiunea de a păstra în Muntenia 6 divizii germane, în ciuda nenorocirilor aduse de o ocupație străină. Populația se resemna, însă, în nădejdea bine întemeiată că situația creată nu era decât un provizorat și că victoria sigură a aliaților avea să ne mântuie de acest regim nefast*”⁹⁶. Chiar și așa, Pacea semnată la București avea să fie sprijinită printr-un vot masiv de aprobare în Parlamentul României pentru a căpăta autoritatea unei forme legale. Noul guvern însă, apreciază Armand Călinescu, nu a avut curajul de a se prezenta în fața corpurilor legiuitoare de atunci și le-a dizolvat, organizând noi alegeri, la care Partidul Național Liberal a refuzat să participe. Noile camere ofereau un „*spectacol trist*” dorind să îi urmărească penal pe membrii fostului guvern, ceea ce l-ar fi făcut pe Ionel Brătianu să susțină în cadrul unei întruniri că „*Parlamentul regenărării morale s-a întrunit. E un instructiv câmp de experiență pentru un jurist-consult, care găsește aplicațiunea tuturor capitolelor din dreptul penal*”⁹⁷.

Relevante pentru conturul tabloului atât de complex al acestei perioade sunt aprecierile pe care le-a lăsat posterității Contele de Saint-Aulaire. Acesta fusese numit în mai 1916 ministru plenipotențiar la București, unde l-a înlocuit, cu multe menajamente, pe Camille Blondel, vinovat, după opinia Parisului, de a nu fi reușit să obțină din partea românilor un angajament ferm în favoarea Antantei și împotriva Puterilor Centrale. Saint-Aulaire a reușit în câteva săptămâni să încheie tratatul dintre Paris și București, devenind de atunci un susținător înfocat al României. El a însoțit familia regală și autoritățile române la Iași, în refugiu, unde s-a dovedit a fi un partizan constant al rezistenței, mai întâi împotriva germanilor și austro-ungarilor, mai apoi împotriva fostului aliat rus. „*Saint-Aulaire, rece, nepăsător și cam ironic, se dovedea a avea în mijlocul nenorocilor o inimă caldă și un suflet de elită*”, nota I.G. Duca⁹⁸. A întreținut o relație cordială atât cu Regele Ferdinand cât și cu liberalii în general⁹⁹, cu Brătianu în special, dovada fiind reprezentată și de tonul memoriilor sale, lipsite parcă de obiectivitatea altor

⁹⁶ *Ibidem*, pp. 47.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 48.

⁹⁸ I.G. Duca, *Amintiri politice...*, vol. II, p. 133.

⁹⁹ Astfel, Vintilă Brătianu declara despre Saint-Aulaire, în legătură cu revoluția comunistă din Rusia și cu cea bolșevică din Ungaria lui Bela Kun: „*Astăzi, după zece ani, se poate judeca mai bine ce mare primejdie ar fi însemnat pentru civilizația apuseană unirea mișcării bolșevice dincolo de Nistru cu aceea din Budapesta (...) Este sigur că limpezimea de vederi a contelui de Saint-Aulaire n-a contribuit cu puțin spre a face pe Aliați să înțeleagă primejdia care-i amenința împiedicând România să-și îndeplinească misiunea. Această acțiune va rămâne, desigur, în istorie, ca unul din evenimentele cele mai însemnate pentru consolidarea rezultatelor războiului*”, vezi Vintilă Brătianu, *Un diplomat francez în România, contele de Saint-Aulaire*, în *Viitorul*, 31 mai 1930.

observatori externi, chiar dacă această atitudine a reprezentat, la timpul ei, un important sprijin moral pentru cauza românească.

Plecarea misiunii militare franceze reprezenta, potrivit Contelui de Saint-Aulaire, punctul culminant al tragediei românești, vestea fiind primită nefavorabil de Casa Regală a României. Regina Maria ținuse să își exprime profundul regret în raport cu această situație, dar, ca întotdeauna, și nelipsita sa speranță într-o îndreptare a lucrurilor: „În aceste vremuri atât de triste, i-am vedea cu disperare plecând pe ofițerii dumneavoastră dacă nu am fi hotărâți să sperăm, orice s-ar întâmpla”, adăugând că „Aceste uniforme albastre erau ultimile bucățele de cer pe care le mai puteau contempla românii, înainte de a intra în bezna păcii”¹⁰⁰. De altfel, Regele Ferdinand și Regina Maria interveniseră în vederea menținerii sale la Iași, mai ales că organizase la palat, cu sprijinul ofițerilor francezi rămași la dispoziția sa, o poliție secretă pentru a dejuca activitatea spionajului german, împotriva căreia siguranța română, controlată de ocupanți, era inoperantă. Regele Ferdinand îi apărea lui Saint-Aulaire, în acel context dramatic, drept un „erou dintr-o tragedie de Corneille într-o dramă de Shakespeare”: „Erou al lui Corneille prin iubirea față de datorie mai presus de oricare altă iubire. Însă datoria nu învinge fără luptă. De acolo măreția lui corneliană. Ea se arată mai ales în hotărârea de a intra în război, din datorie profesională, împotriva patriei familiei sale, a copilăriei sale, a amintirilor sale cele mai plăcute, a celor mai dragi prieteni ai săi”¹⁰¹. Diplomatul francez pune mare preț pe fidelitatea Regelui Ferdinand față de aliații săi până la finalul conflictului, atitudine care va inspira pozitiv inclusiv armata rusă. Din această motiv, părea firească reacția suveranului român în raport cu încheierea unui tratat de pace de către România cu puterile Centrale: „Perspectiva unei păci separate ne umple de dezgust. Prefer orice decât să ajung aici un prefect neamț”¹⁰².

Pacea semnată la 7 mai 1918, constată Saint-Aulaire, constituia totuși o capitulare. În aceste condiții, cei mai înflăcărați susținători ai Antantei o vedeau doar ca pe o pace impusă, dar în nici un caz acceptată. În toată această pace „înrobitoare”, diplomatul francez aprecia drept cele mai bânde clauze cele referitoare la cedarea de teritorii, în special în favoarea Bulgariei și demobilizarea armatei române. Atunci când profesorul de drept internațional Petru Missir, povestește Saint-Aulaire, ar fi izbucnit în plâns din cauza condițiilor impuse prin tratatul de pace, președintele delegației germane i-ar fi replicat următoarele: „Nu plângeți pentru atâtă lucru; toate astea nu reprezintă nimic pe lângă ceea ce pregătim Franței, Angliei și Italiei când vom încheia pacea din Vest”¹⁰³.

În fața unei păci atât de dureroase, de care guvernele lor era responsabile, deși nu toate în aceeași măsură, constată Saint-Aulaire, reprezentanții Antantei au

¹⁰⁰ Contele de Saint-Aulaire, *Însemnările unui diplomat de altădată în România, 1916-1920*, ed. a II-a, revăzută și adăugită, traducere din franceză de Ileana Sturdza, Edit. Humanitas, București, 2016, p. 214.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 219.

¹⁰² *Ibidem*, p. 223.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 237.

recunoscut în scris, în numele lor personal, că România „s-a achitat cu lealitate de angajamentele sale”. În schimb numai guvernul francez, cel mai puțin blamabil, va aproba și va completa această declarație în mod explicit. Cu această ocazie, contele francez va sublinia anomalia tratamentului națiunii celei mai puțin favorizate care fusese aplicat României. Aceasta intrase în război prin propria voință, la cererea Franței și în schimbul unor garanții neglijate și imediat uitate, spre deosebire de Serbia și Belgia, invadate și provocate de Puterile Centrale. De fapt, aprecia diplomatul francez, eroismul conducătorilor români, al poporului și al armatei depășise cele mai optimiste așteptări. Serviciile aduse de România se ridicau astfel la înălțimea sacrificiilor sale. *„Dintre toți aliații Franței, inclusiv Italia, ea a fost cea care, după Anglia a atras cele mai multe trupe germane și, în același timp, prin influența ei salutară asupra armatelor ruse cu care era în legătură, armata română a menținut în întregime sau parțial frontul de est, unde elementul cel mai bun a fost tot ea”*¹⁰⁴.

Vasile Cancicov a făcut parte dintr-o familie care a dat Vechiului Regat o generație de oameni politici. În timpul războiului însă familia de atunci a avut foarte multe de îndurat: sora cea mare, profesoara Elena Cancicov s-a înrolat ca infirmieră în spitalul de campanie condus de soția generalului Averescu și urma să moară în 1917, la Iași, unde se refugiase, la vârsta de 44 de ani. Doi dintre frații săi mai mici au participat, ca ofițeri de carieră, la campania militară din 1916-1917. Alexandru a fost maior de artilerie, iar August căpitan de intendență. În fine, Mircea Cancicov avea să își înceapă o importantă carieră politică în vara anului 1918, făcând parte din Parlamentul de la Iași, care a votat cu unanimitate umiltoarea Pace de la București¹⁰⁵.

Vasile Cancicov și-a început cariera politică în Parlament la vârsta de 26 de ani, fiind deputat în trei legislaturi, avându-l drept idol politic pe Take Ionescu. În 1914 se retrage de pe scena politică și se va ocupa cu succes de avocatură până la sfârșitul vieții. După începerea războiului, Cancicov va rămâne în capitala ocupată, nevoit să suporte numeroase lipsuri materiale și tracasări din partea autorităților germane, culminând cu lipsirea de libertate, în calitate de ostatec politic ce i-a fost atribuită. În schimb, acesta ne va lăsa drept mărturie un masiv jurnal (peste 1400 de pagini), cuprinzând foarte multe informații esențiale, precum și numeroase analize lucide sau reflecții amare în legătură cu desfășurarea războiului. Jurnalul său, așa cum scria Daniel Cain, ne „dezvăluie o realitate crudă: România Mare s-a plămădit din momentele de grație și de lașitate ale clasei sale politice, din dârzenia arătată de soldatul român, prin jertfele și rezistențele sale, la care se adaugă și o doză de șansă, deloc neglijabilă”¹⁰⁶.

¹⁰⁴ *Ibidem*, pp. 237-238.

¹⁰⁵ Elena Ungureanu, *Eroina Elena Cancicov și genealogia neamului său*, Edit. Cargal Press, Bacău, 2012, *passim*.

¹⁰⁶ Daniel Cain, *Introducere*, în Vasile Th. Cancicov, *Jurnal din vremea ocupației. Impresiuni și păreri personale din timpul războiului României*, vol. 1, Jurnal zilnic 13 august 1916-13 august 1917, Edit. Humanitas, București, 2015, p. 13.

Vasile Cancicov este un bun observator al opiniei publice, în mijlocul căreia trăiește și împreună cu care împărtășește momentele de spaimă sau disperare. De pildă, pe 7 aprilie 1918, în preajma semnării Păcii de la București, remarca că atât guvernul cât și Guvernământul german se temeau de izbucnirea unei revoluții țărănești odată ce pacea va fi încheiată, dar pe care ar fi dorit-o evitată. Situația prim-ministrului Marghiloman nu i se pare de invidiat, în condițiile în care nu reușise să încheie pace și nu avea un parlament pe care să se sprijine. Spații ample acordă însă situației atât din Modova cât și din partea de țară aflată sub ocupație: „Mizeria din Moldova, hotărât, a fost mai mare ca cea de aici; iar scumpetea de acolo, superioară celei de aici”¹⁰⁷. Totodată, în așteptarea semnării tratatului de pace, în politica românească se ascuteau săbiile, ceea ce, crede Cancicov, va duce la izbucnirea unui război civil între români. Campania începuse nu numai între guvern și liberali, dar mai ales între liberali și Partidul Democrat, în fruntea căruia se pusese generalul Averescu.

Pe 24 aprilie/ 7 mai, Vasile Cancicov urmărește cu atenția desfășurarea evenimentelor care însoțeau semnarea tratatului de pace: aude, la ora 12, tunurile germane care anunță populația Bucureștiului că pacea fusese parafată și observă că străzile sunt tixite de lume, în special de militari. Ziarele scosese ediții speciale, anunțând importantul eveniment. „Automobilele ce defilează transportând pe delegați de la Cotroceni în oraș sunt privite cu multă curiozitate de publicul de pe stradă și de la ferestre”¹⁰⁸. În schimb, textul tratatului nu fusese dat încă publicității. Impresia generală este aceea a unei mari curiozități, a „unei curiozități bolnăvicioase, de a afla cât mai curând cât s-a tăiat din cadavrul României și cât a mai rămas putred și netăiat”¹⁰⁹. Nu erau omise nici amănuntele cotidiene, dincolo de toată amărăciunea generală: memorialistul observa că toate măsurile restrictive relative la circularea pe drumul de fier au fost anulate de către autoritățile germane, oricine, român sau evreu având dreptul de a merge fără aprobare specială.

Cancicov a observat cu multă luciditate, după publicarea textului tratatului în presă, distanța între entuziasmul popular pe care presa îl elogia și adevărata stare de spirit a oamenilor: „Presa noastră, destinată și azi să amăgească opinia publică, are nerușinarea ca, prin pana nu știu cărui descreierat, să scrie că a văzut cu ochii lui manifestațiile de bucurie ale poporului român pentru pacea ce s-a încheiat”¹¹⁰. Într-adevăr, presa scrisese în sens pozitiv, precum „Toată după-amiaza, până noaptea târziu, orașul a fost foarte animat și pe fețele tuturor radia fericirea” sau „Grădinile publice erau pline și pe buzele tuturor pluteau zâmbete de mulțumire”, ceea ce l-a determinat pe politicianul conservator să noteze cu amărăciune, dar și cu o tentă de antisemitism: „Ah, da; dacă populația țării românești este cea mulțime de evreice ce aseară au umplut străzile și grădinile

¹⁰⁷ Vasile Th. Cancicov, *Jurnal din vremea ocupației. Impresiuni și păreri personale din timpul războiului României*, vol. 2, *Jurnal zilnic 14 august 1917 - 31 decembrie 1918*, Edit. Humanitas, București, 2015, p. 258.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 262.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 263.

publice, braț la braț cu militarii nemți ce se mai găsesc în Capitală, atunci gazetarul are dreptate, din zâmbetul, din mulțumirea acelei mulțimi reieșea fericirea nenorocitei României. Dar, să nu se uite, tratatul de pace semnat acordă între altele drepturi populației evreiești la cetățenia română. Se putea ca lumea aceasta să nu se simtă fericită? Să fim drepți”¹¹¹. În contextul nefericit marcat de semnarea Păcii, unii români încă vedeau în „chestiunea evreiască” o problemă la fel de gravă, în dezacord total cu spiritul timpului.

În ceea ce privește tratatul propriu-zis, Cancicov remarcă că România pierdea, pe lângă independența economică, politică și financiară, și parte din teritoriul ei: Carpații cu toate trecătorile de azi, de la Vârciorova până la Suceava, Doborogea, „cedăm Puterilor Centrale nordul, de la gurile Dunării până la sudul liniei ferate Cernavodă-Constanța, iar bulgarilor cedăm restul”¹¹². Oricum, cea mai mare parte a clauzelor urmau să intre în vigoare numai după ratificarea Tratatului de către Parlament. În schimb, atribuțiile și drepturile Poliției germane rămân întregi. Cum publicul nu poate concepe așa ceva, odată ce pacea s-a încheiat, prefectul de poliție german dăduse o ordonanță prin care anunța populația că Poliția Militară Germană rămâne cu atribuțiile intacte, cerând publicului să dea dovadă de aceeași supunere. În caz contrar, sancțiunile vor fi aspre. Abia după ratificarea Păcii urmau să se facă unele modificări în atribuțiile Poliției germane. „Aviz celor cu zâmbetul pe buze și celor care s-au bucurat că a sosit pacea”¹¹³.

Cancicov cerceta cu asiduitate presa vremii, chiar și pe cea străină pentru a-și forma o părere cât mai completă asupra stării de lucruri. Observă că *Pester Lyod* avea un acces de sinceritate, în raport cu fățarnicia oficială, atunci când scria că Austro-Ungaria și Germania nu au încheiat cu guvernul român venit după Brătianu o pace sentimentală și nu exista nici un motiv pentru organizarea acțiunilor solemne de împăcare între cele două părți. De fapt, monarhia germană își securizase, prin intermediul tratatului, un „program de asigurări strategice” și diverse avantaje economice. La fel, *Bukarester Tagblatt* scria că existența viitoare a regatului român nu este amenințată în nici o privință prin această pace. „Ea nu este decât înlățuită din punct de vedere militar, pentru câțiva ani, pentru a lua elementelor necugetate și turbulente orice prilej de agitație”. „Așa da! Reacționează Cancicov. Acesta este adevărul pe care trebuie să și-l noteze acei români ce au semnat tratatul, că ne-au înlățuit pe cel puțin cinci ani de zile de a nu ne mai gândi la un ideal național și dacă clopotul Mitropoliei a fost pus să sune evenimentul fericit al păcii, nu știu câte clopote ar fi nevoie ca să sune, să poată spune poporului român această înlățuire la care am pus noi semnătura, fără să ne tăiem azi mâinile”¹¹⁴.

Vasile Cancicov își propusese, la 13 august 1916, atunci când a început să își scrie impresiile zilnice, să se oprească odată cu momentul încheierii păcii. Cu toate acestea, chiar și după 7 mai 1918 a continuat să scrie. Avea de trecut, așa cum

¹¹¹ *Ibidem*, pp. 263-264.

¹¹² *Ibidem*, p. 264.

¹¹³ *Ibidem*.

¹¹⁴ *Ibidem*, pp. 265-266.

aprecia, momente grele, iar pacea semnată nu schimba cu nimic situația de până atunci din România. Până la momentul ratificării urma o epocă de tranziție care i se părea interesantă și care putea încă să depășească inclusiv după acel moment. La câteva zile după semnarea tratatului de pace, Cancicov a putut observa în vitrinele librăriilor o hartă foarte sumară, dar din care și-a dat seama cât de greu apasă pentru România rectificarea graniței cu Ungaria. Mai mult, din județul Dorohoi se tăiasse partea de nord-vest, inclusiv orașelul Herța. În lungul județului Botoșani s-a luat o „șuviță îngustă”, în schimb, din județul Suceava se lua jumătate. Toți munții de la intrarea în defileul Bistriței, Broșteni, Sabasa, Borca, Farcașa, Rarăul, Tarnița, Pietrele Doamnei, până în apropierea Bicazului în județul Neamț, inclusiv Ceahlăul, era date Ungariei. „Când mă gândesc la bogăția și la frumusețea munților acestora pe cari i-am străbătut în tinerețe cu atâta dragoste și speranțe, mi se sfâșie inima la gândul că i-am pierdut”¹¹⁵. Se lua, de asemenea, porțiuni din județele Bacău, Buzău, Prahova sau Gorj. „Munții toți, păduri imense ne-au fost răpite sub pretext de strategie militară ca Ungaria să nu mai poată fi atacată de România”¹¹⁶.

Mai grav i s-a părut lui Cancicov textul „*Convenției politice*” încheiată între România și Austro-Ungaria, separat de cea încheiată cu Germania. „Acele câteva articole ce constituie Convenția sunt o crimă în contra neamului românesc; și dacă vreodată considerații și circumstanțe ușurătoare se vor invoca de cei ce au fost nevoiți să încheie pacea și țara le va acorda, un singur lucru nu poate fi iertat după mine, semnarea acestei convenții”¹¹⁷. Articolele incriminate prevedeau că cele două părți se obligă în mod reciproc să nu tolereze în teritoriile lor nici un fel de agitație, nici un fel de propagandă, de asemenea, nici un fel de acțiune îndreptată direct sau indirect împotriva inviolabilității teritoriale, a ordinii legale, a siguranței sau ordinii publice a celeilalte părți contractante. Cu alte cuvinte, remarcă Cancicov, exact aceleași condiții impuse Serbiei în vara anului 1914. Singura speranță era aceea că aceste prevederi vor fi eludate odată cu încheierea păcii generale, în condițiile în care statele participante nu vor fi de acord să participe acceptând asemenea obligații. Concluzia este elocventă: „Ne-au luat munții din strategie militară, ca să nu-i mai putem ataca; ne-au legat, prin tratatul de pace, de mâini și de picioare, ca să nu ne mai putem nici mișca; vor acum să ne astupe și gura, ca să nu ne mai putem văita sau plânge. Ce-ai făcut, secol al XX-lea, din libertatea neamurilor!”¹¹⁸.

Medicul militar Raul Dona (1873-1924), căsătorit cu cea de-a treia fiică a scriitorului Barbu Ștefănescu Delavrancea, a scris un jurnal, început la 29 ianuarie 1917, cu prilejul aniversării a trei luni de către copilul său și se încheie la 12 noiembrie 1918, într-un București devastat de război, dar totodată martor al retragerii grăbite și violente a germanilor. Chiar dacă jurnalul are o notă preponderent familială, acesta conține și câteva informații prețioase depre

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 267.

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 271.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 272.

atmosfera din jurul și după semnarea Păcii de la București. Despre guvernul Marghiloman, doctorul nu avea o părere bună, fiind convins, într-o notă ironică, că este format din oameni „*integri, respectabili, considerabili, stimabili*”. În ceea ce privește negocierile, „*Peste 3 zile se zice că se va anunța oficial încheierea completă a păcii, cu condițiile ce se vor mai fi obținut în favoarea noastră de la nemți*”. Totuși, speranțe mari nu puteau exista, în condițiile în care Germania nu putea trece ușor peste trădarea României. „*În Parlamentul din Berlin s-a tunat și s-a fulgerat la adresa României trădătoare, care a împlântat un pumnal în spatele Germaniei când era în momente critice și se cerea **une forte rancon** sub forma de condiții economice. Poate că o vor lăsa-o mai domol!*”¹¹⁹. Câteva zile mai încolo, deși zvonurile îi sprijină câteva firave speranțe, aude că ar fi vorba de cederea Dobrogei în totalitate și rectificări de frontieră la granița cu Austro-Ungaria. „*Presa austro-ungară e extrajuridică și pretențioasă față de noi, cer garanții sigure că nu-i vom ataca în viitor și asta luându-ne toate trecătorile în muni, plus Dunărea, Dobrogea, cerealele, petrolul, sarea, trenurile, navigația etc. etc.*”¹²⁰. Are încredere totuși în abilitatea premierului Marghiloman de a negocia câte ceva în favoarea României, „*sugrumată literalmente de niște împrejurări extraordinare de nefericite până acum, și mai ales de trădările din țară, prin oamenii cumpărați de nemți, și marea trădare, în stil înalt, a rușilor, de la începutul războiului nostru, băgându-ne cu de-a sila în război când au fost siguri că intrarea noastră va fi ineficace absolut și că vom fi distruși, și apoi seria trădărilor din partea rușilor, ascunderea materialelor de război ce ne venea de la francezi, răstăcirea lor voluntară în diferite localități, defecțiunea frontului până la întoarcerea armelor rusești contra noastră, incendierea satelor și orașelor noastre de către ruși dezorganizați și în debandadă, arestarea ministrului nostru la Petrograd, confiscarea tezaurului Băncii Naționale, de la Moscova, unde-l dusesem în loc sigur, bombardarea Galațiului etc., toate astea, pe lângă trecerea continuă de ofițeri spioni nemți îmbrăcați rusește prin Brăila, la Galați (unde erau ruși), și de aici veneau spionii la Iași și în toată țara, în tot anul trecut și asta, informându-se de tot ce vroiau și trecând nesupărați înapoi, ba încă frecventau la noi saloanele, cum a fost cu neamțul-rus care vinea toată iarna la seratele d-nei Cantacuzino și afla tot ce vroia! Astfel ne-au servit cauza rușii!*”¹²¹.

Gerhard Velburg, născut în 1887, mobilizat ca rezervist în administrația de război germană, și-a consemnat impresiile despre război începând cu iulie 1914, la început sporadic, după care tot mai consistent, odată ce ajunge în România, în decembrie 1916. Acesta a surprins inclusiv momentul semnării Păcii de la București, dar remarcă că evenimentul nu a produs nici un fel de bucurie în rândul cetățenilor din București, iar pe stradă nu se întâmpla nimic. Pe la 7 seara, pe 7 mai, au început să apară primele grupuri de oameni pe Calea Victoriei și circula zvonul că „*onorata comisie*” pentru semnarea păcii va merge în procesiune pe

¹¹⁹ Raul Dona, *Jurnalul unui medic militar 1917-1918*, Edit. Humanitas, București, 2018, p. 247.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 252.

¹²¹ *Ibidem*.

străzile orașului. „Lumea așteaptă și aștepată ca să nu scape această ocazie istorică, dar din palatul Cotroceni nu se ivește nimeni. Ideea respectivă răsărise din prea via fantezie orientală. Ar fi putut mărșălui oare Kuhlmann și Burian braț la braț cu Marghiloman și Arion pe Calea Victoriei?”. Observă totuși că românii sunt foarte dezamăgiți de semnarea acestei păci. „Îi sâcăie mai ales gândul că se va prelungi ocupația germană și, în felul acesta, se va eterniza și se va adânci criza alimentară. Nici biroul de evidență nu-și încetează activitatea, totul merge mai departe ca înainte. Mai mult, românul n-o să poată trece niciodată peste luarea Dobrogei, cu Constanța, singurul port al României la mare, nici peste <<rectificările>> de frontieră operate de unguri, ca să nu mai zic de veșnica înrobire economică pe care o presupune convenția referitoare la petrol. (...) Nici învingătorii, nici învinșii nu au nici un motiv să desfacă sticlele de șampanie în seara asta, ceea ce se vede cu ochiul liber și pe străzi și în restaurante, unde domnește o tăcere mormântală”¹²². Este probabil una dintre cele mai corecte aprecieri ale stării de spirit care cuprinsese populația Capitalei după semnarea Tratatului de Pace, una pendulând între deznădejde și neputință.

În mod evident, situația românilor din teritoriul ocupat nu putea fi decât una grea, marcată de numeroase umilințe și privațiuni, iar pacea probabil nu a reprezentat debușeul necesar. Virgiliu N. Drăghiceanu își exprima temerile la adresa păcii încă înainte ca aceasta să fie semnată: „Cu tot apelul asigurător al domnului Marghiloman, care speră atât de mult și care venea la guvern chemat tocmai pentru optimismul său exprimat la Iași, încă de la 28 decembrie, nu avem nici o încredere pentru reușita intervenției sale în privința menținerii forței economice și politice a statului. Știam ce este pacea germană, experimentasem destul de bine până azi ce înseamnă noțiunile civilizației omenești, ale cuvântului și credinței germane, în concepția germană. Vom avea cel puțin acea liniște clasică? Mă îndoiesc”¹²³. Pacea propriu-zisă i se pare o formalitate, românii fiind nevoiți să semneze tot ceea ce le impuneau germanii, cărora le făcea plăcere să îi chinuiască pe reprezentanții noștri pe care îi țin în ședințe interminabile și uzează astfel de toate provocările psihologice. Populația ar fi privit evenimentul cu indiferență, lipsind elementul de senzație. Pacea este o farsă de la început până la sfârșit, tot ceea ce concede un articol este anulat de următorul. Observă, ca atâția

¹²² Gerhard Velburg, *În spatele frontului. Marele război așa cum l-am văzut eu decembrie 1916-iunie 1918. Însemnările unui soldat german în România ocupată*, traducere din germană de Ștefan Colceriu, Edit. Humanitas, București, 2018, p. 312. Zece zile mai târziu, Gerhard Velburg vorbește de „pacea foametei”. „În orice parte ai asculta, îi auzi pe români oftând din pricina <<păcii>> ăsteia. Poporul de rând și-a închipuit că, odată cu semnarea păcii, se va domoli și foametea (...) Pe o stradă lăaturalnică văd un bărbat care își face neconținut cruce și se jeluiește. Îl întreb ce-l supără și îmi zice <<Domnule, o să murim cu toții de foame dacă nu se încheie odată pacea generală. La ce bun pacea asta separată?>> Trebuie să-i dau dreptate. Dacă nu se încheie pacea în curând, atunci și învingătorii și învinșii trebuie să rabde de foame”, ibidem, p. 313.

¹²³ Virgiliu N. Drăghicescu, *707 zile sub cultura pumnului german*, Cartea Românească, București, 1920, p. 246.

alții, harta mutilată a României: „Coroana munților noștri pe care îi stăpânim de la descălecarea e luată, toate ieșindele care făceau eleganța graniței noastre, nivelate”¹²⁴. În același timp, Drăghicescu recunoaște lipsa acută de opțiuni a României: „Se putea face o altă pace? Nu, categoric nu. Greșeala d-lui Marghiloman este optimismul încrederii în sine, când și-a luat angajamentul de a trata nesilit ca de la putere la putere, în numele unei Români libere cu Germania. Această grație nu i-a fost acordată. De aceea am ieșit și mai umiliți”¹²⁵.

De asemenea, Constantin Bacalbașa remarca că Tratatul de Pace de la București a nemulțumit pe toată lumea. Nici chiar miniștrii din guvern nu mai puteau ascunde faptul că germanii au pierdut orice simpatie în România¹²⁶. Pia Almăneștianu, sora lui Ionel Brătianu, care a rămas în Capitala ocupată, nu s-a referit expres la prevederile Păcii de la București, dar a surprins atmosfera dezolantă care pusese stăpânire pe oameni: „Azi dimineață plecând la plimbare, am găsit pe stareț plângând pe bancă sub clopotniță, (...) apoi se închina <<Doamne trăsește-i, doboară-i și, înfuriindu-se, îi blestema>>. (...) Căutând s-o mângâi, spunându-i că tot Germanii vor plăti în curând altele [icoane] noi, dar dânsa cu mult simțământ: <<Noi, mamă, noi, dar n-o să mai fie acestea vechi cu care am trăit și am îmbătrânit și noi și părinții noștri, care ne-au sunat și de bine și de rău. Pe acestea le vor face ghiulele, să tragă tot în noi”¹²⁷.

România a intrat în Primul Război Mondial având obiective înalte și un entuziasm pe măsură, dar a sfârșit prin a fi scoasă rapid din conflict de armatele Puterilor Centrale, care au ocupat o bună parte a teritoriului românesc (Oltenia, Muntenia, Dobrogea). În aceste condiții, pe fundalul defecțiunii rusești, România a fost obligată să accepte semnarea Păcii de la București, care impunea condiții dure și umilitoare. Acest studiu și-a propus să analizeze reflectarea Păcii și a ecourilor sale pe două importante direcții. În primul rând, așa cum aceasta a apărut în presa vremii, care era împărțită în două tabere ireductibile: ziarele care apăreau în București, ocupat de germani („Lumina”, condus de Constantin Stere sau „Săptămâna Ilustrată”) și cele care apăreau la Iași, așa cum a fost „Mișcarea”. În același timp, au fost urmărite reacțiile opiniei publice, în special a elitei care ne-a lăsat diverse însemnări asupra evenimentului: tribulațiile Reginei Maria, suferința avocatului Vasile Cancicov, impresiile unui diplomat francez sau a unui soldat german, regretele oamenilor politici, care s-au coagulat în jurul Păcii de la București.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 273.

¹²⁵ *Ibidem*, pp. 275-276.

¹²⁶ Constantin Bacalbașa, *Capitala sub ocupația dușmanului*, București, 1921, p. 213.

¹²⁷ Pia Almăneștianu, *Însemnări din timpul ocupației germane*, București, 1929, pp. 84-85.

Keywords: *Bucharest humiliating Peace, April 24 / May 7, 1918, King Ferdinand I, prime-minister I.I.C. Brătianu, prime-minister Alexandru Marghiloman, press, public opinion.*

**THE BUCHAREST PEACE (APRIL 24 / MAY 7, 1918).
ITS REFLEXION IN PRESS OF TIME
AND IMPACT IN PUBLIC OPINION**

(Summary)

Romania entered the World War I with important objectives and enthusiasm, but it ended by being quickly removed from the conflict by the Central Powers, which occupied a large part of the Romanian territory. Under these circumstances Romania was forced to accept the signing of the Peace in Bucharest, imposing harsh and humiliating conditions, against the background of the Russian decay. This study aims to analyze the reflection of this Peace and its echoes on two important directions. First, as it appeared in the press, which was divided into two irreducible sides: on the one hand, the newspapers that appeared in Bucharest, which was occupied by the Germans ("*Lumina*" – "*The light*", run by Constantin Stere or "*Săptămâna Ilustrată*" – "*The Illustrated Week*") and, on the other hand, those appearing at Iassy, such as "*Mișcarea*" – "*The Movement*". Secondly, the reactions of the public opinion were followed, chiefly of the elite, which left us various notes of the event: the tribulations of Queen Maria, the suffering of lawyer Vasile Cancicov, the impressions of a French diplomat or a German soldier, the regrets of political people, which all clustered around the Peace in Bucharest.